

FIGYELŐ.

A PARASZT REGÉNYE.

A NOBEL-DÍJ BIZOTTSÁG 1924-ben szerencsés érzékkel a lengyel Ladislas Reymont *Parasztok* (Chlopi) című négykötetes regényét tüntette ki világhírt jelentő irodalmi díjával. A választás eleinte meglepően hatott: az irodalmi Nobel-díj mindenkor az emberiséget általánosan érdeklő műveknek járt ki s így elég sűrűn szerepeltek a nemzetközi megértést képviselő írók, mint Anatole France vagy Romain Rolland a kítettettek sójában. Annál feltűnőbb volt, hogy úgyszólván az ismeretlenségből emelte a bizottság nemzetközi hírnévre egy lengyel írónak a művét, mely mindössze egy lengyel falu életét rajzolja négy kötetben.

Azonban ezen a regényen bizonyosodott be újra az a régi banális tétel, hogy a mikrokozmoszban, a kisvilágban is tanulmányozhatja a jó szem a mindenséget s hogy egy kis lengyel falucska élete is, ha igazi költő és ember rajzolja meg, nemcsak a lengyel nemzet, hanem az európai paraszt regényévé dicsőülhet. Reymont regénye csakugyan túlnő a földrajzi kereteken s e nagyszerű művészi alkotásban a természet, a falusi közösség és az egyéni ember életének olyan keresztmetszetét adja, mely a környezet és egyes sajátos nemzeti jellemvonásokat leszámítva minden európai ország, de első-sorban a keleti, euro-ázsiai síkság parasztságára általánosan érvényes.

A paraszt mint irodalmi téma, elég régi már. Csakhogy könnyű elgondolni, mennyi hamis képen keresztül jutott el az irodalom Reymont hatalmas és igaz freskóihoz. Az ókor idill utáni nosztalgiáját az ancien régime polgársága és arisztokráciája is átvéven, pásztorjátékká alakította képzeletében a falusi életet, ahol fiivolázva, szerelmeskedve, édes semmittevésben és legfeljebb göndör báránycák legeltetésében telik az idő, ellentétben a városi és udvari élet zaklatottságával és intrikáival. A liberális forradalom, mely mindenképpen illúziókból táplálkozott, sajátos módon átörökölte ezt az arisztokrata-idillt és nagy demokrata optimizmusával átadta a romantika korának is. A romantikus írók ugyan már nyílt szemmel keresték az élet tarka színeit, de lélektanuk a sémánál állapotodott meg és Jókai parasztjai ugyan elevenen élnek, külsőleg igen változatosak, parasztosan beszélnek, de egyformán jók, roppantul hűek és tehetségesek, már amilyenek ez a kor szerette látni a parasztot a maga rajongó liberális idealizmusában. Jókai és tehetséges tanítványa Mikszáth legfeljebb a genre-alakok különféleségét ragadták ki a magyar falu életéből, de sehol sem zökkentek ki derűs, humoros alaphangúkból, nem vették észre, hogy a paraszt nem csupán karrikatúra vagy genre-téma, hanem annál jóval több, az emberi társadalom alapsejtje, melynek élete, tevékenysége nem lehet oly mulatságos játék és olyan tökéletes idill, amilyenek a polgári társadalom addig elképzelte. Pedig Magyarországon ezt a hamis képet a napjainkban is virágzó münépdalok és népszínművek csak még jobban beedzették a köztudatba. Legfeljebb még egy-egy szenvedélyes drámát költöttek az írók a kabinetalakok közé, mely talán rusztikusabb nyelven folyt le, mint a szalonélet tragédiái, de mégis

ugyanaz a szerelmi történet volt, az, amelyet a polgári élet nagy és kis írói írogattak különféle változatokban.

A polgári parasztidul illúzióját aztán egy nagy, magát illúziómentesnek tekintő szellemi áramlat oszlatja széjjel: a materializmus és annak irodalmi kifejezése, a naturalizmus. Maupassant parasztnovellái, de főképp Zola Föld-je a parasztban is, mint egyebütt, az emberben rejlő állati ösztönélet nagyszerű képviselőjét fedezték fel az ámuló és a felfedezéstől szédülő világnak: ez az igazi képe a parasztnak, — mondták — ki a földért gyilkolni tud, a nemi életben állatiasan mohó, beszédében és gondolataiban piszkos, a szeméremérzést nem ismeri! Mindezt pedig Zola nem azért rajzolja így, hogy e felett talán kétségbe essék, hanem azért a gyönyörűségért, hogy az „igazat“ ábrázolja, nem rettenve vissza a szemérmertlenségnek vagy állatiaságnak -semmiféle visszataszító ábrázolásától. A politikai életben pedig ez a pesszimista parasztkép a szocializmus ideológiájának felelt meg, mely minden téren igyekezett átértékelni, vagyis szétrombolni a liberális demokrácia illúzióit.

Mi nálunk sem maradhatott el a reakció a nagy derűs, napsugaras falusi idill ellen. S nem tehetünk róla, bármily tehetségnek tartjuk is egyébként Móricz Zsigmondot, a Sárarany parasztja az ő nemi túltengésével, verista szójárával, állatias önzésével mégis csak a Zola iskolájában járt, mielőtt a magyar paraszt új „igazi“ képviselőjévé avatott volna. Azóta is az új verista felfogás szerint írt regényeknek és novelláknak se szeri, se száma: ugyan nem mindegyikben félállat a magyar paraszt, de legtöbbször mégis egyhangúan állatias kitörésű szenvedélyek hőse, kik mind azt a bizonyos paraszti „öserőt“ vannak hivatva akrobata gesztusokban bemutatni. Mellékesen tovább él a Mikszáth-féle kabinetalak, a mulattató, eredeti, furcsa parasztfigura, melyet jóakaró optimizmussal rajzol meg egy-egy elkészt „konstruktív“ író.

Mi hiányzik ebben az irodalomban? Most már könnyű erre a kérdésre felelnünk, amióta Reymont megírta az egyetlen igazi nagy parasztregényt és nagyszerű költői szintézisben megrajzolta ennek a rongyos kis lengyel falucskának Örökre szóló alakjait.

Reymont alakjai se nem színarany-, se nem színszurokemberek. Egyszerűen: emberek! S ez olyan nóvum, aminek hosszú fejlődés kellett, míg a világirodalom rájött, mert mindig vagy nagyon felülről, vagy nagyon alulról nézte a falu életét. Rosszak is, jók is, szenvedélyesek is, de okosak is, számítóak, önzők, de jószívűek is, földhöz ragadtak, de nagyszerű lelki fellendüléseik is vannak: vallásban, szerelemben. Nemcsak furcsa, mulatságos figurák, hanem test-lélekemberek, akár én, te vagy az a budapesti író. És főleg nemcsak egyéni életet élnek és asszony után szaladnak, hanem élnek a falubeli közösség életét a természet nagy, kényszerítő ritmusában.

Persze a lengyel író is csak hosszú küzdelem árán jutott el a Parasztok nagy művének megírásához. Nem anyagi küzdelmekről van itt szó, bár Reymont ezeket is kiállotta fiatal vasutas és vándorkomédiás korában, hanem irodalmi küzdelmekről, melyeken minden nagy író keresztül megy, ha újat, vagy az eddiginél igazabbat akar alkotni.

Őt is Zola Föld-je izgatta fel annyira, hogy elhatározta, megírja a paraszt igazi regényét. Érezte milyen hamis az a kép, melyet a rövidlátó, aprószemű Zola festett rövid beauce-i útján összeszedett „documents humains“-ek alapján ebben a legnagyobb hatású könyvében. Megutálta azt a paraszt házaspárt, ki miután a család feje rájuk íratja házat és földjét, megfojtja az öreget és rágyújtja a házat, azt a parasztot, aki erőszakot követ el a szerelmesén és aztán, hogy megszabaduljon tőle, kaszával darabokra szeli.

Leült és megírta a Parasztok-at. Mikor kész lett, akkor látta „rémül-

ten, hogy könyve Zola Föld-jéhez hasonlít, ahhoz a könyvhöz, melyet annyira utált“ (saját vallomása). És ekkor tűzbe dobta a hosszú évek munkáját s újra neki fogott az írásnak, melynek eredménye lett a négykötetes Nobel-díjas regény. Az irodalomban és általában a művészetben a mélyreható felfedezések, lényeges újítások nehéz, kínos vajúdás eredményei. Az irodalmi rutin, a hagyomány, annyira nyomja tehetetlenségi erejével a következő írói nemzedéket, hogy még a legnagyobb költői zseni is csak hosszas küzdés árán juthat el saját igazi kifejezéséhez. Petőfi éveken át küzdött Vörösmarty és Csokonai szellemével és nyelvével, míg természetes költői nyelvét megtalálta, Ady viszont az Arany-epigonizmussal vívott nagy harcot, míg ösztönös zsenijének a megfelelő formákat megtalálta. Reymont, ki tudatosan akart Zolán áthágni, csak hosszú munka után vette észre, hogy egy helyben taposott. S ilyenkor, ha a hosszú, sikertelennek látszó munka után a zseninek sikerül a csüggedés nehéz perceit legyőznie, akkor már csak felfelé vezet az út, kidobhatja magából a salakot, leküzdötte a rutin lomha szörnyetegét.

Az eredmény tehát az a csodálatos szintézis, melyben mint azt a filológiai kritika kimutatta, maradtak még zolai reminiscenciák, de ezek már csak részletek, tehát a lényegét nem érintő vonások. Reymontnak véres munka árán sikerült megmenteni az eszményt; a falusi paraszt nála nem állati alak többé, aki csupán materiális szükségleteinek él és minden más tekintet felre lök, ha az útjába áll, de ezen túl is, még magasabba hágva sikerült neki egy olyan parasztrehányt írnia, mely az egész paraszti élet s bizonyos fokig az egész emberiség életének költői kifejezése.

Nehéz elkerülni az eposz szót, ha Reymont művéről beszélünk. Epikus háttér az isteneket helyettesítő természet négy évszaka, mely egyúttal a könyv négy kötetének egyes szakaszait alkotja; a természet az ő borzalmas és magasztos, derűs és jótékony színváltásával a felsőbb sorsot, az eleve elhatározottságot, az ember örök megkötöttségét jelenti. És jól van ez így egy parasztrehányban: sehol sem érzik annyira az emberi élet függése a természettől, mint falun, mint a földből élő parasztoknál. Így hát indokolva van minden poézis, minden antropomorfikus misztikum, melyet a lengyel író ebbe a szüntelen visszatérő nagy színjátékba belevisz. A regény minden újabb fordulata egy-egy természeti változással kezdődik, a falu hangulata, sőt az egyén élete ennek a nagyszerű háttérnek emberi változata. Így nyer ez az alapjában véve realista eszközökkel dolgozó regény nagyszerű szimbolikus tartalmat: együtt fejlődik ki a természet az emberrel és a közösséggel, mert hiszen az esztendő az emberi élet ritmusegysége. Ennek a nagy titokzatos összefüggésnek az éreztetése Reymont nagy költői tette.

Aztán itt van a falu. Furcsán hangzik, de ki merjük mondani, hogy ez is olyan téma, amelyet a magyar regényírók még nem fedeztek fel idáig. A közösség is él, nemcsak az egyén s a falu nemcsak festői háttér, mint azt a romantika tudja, hanem önmagában is élő valami, melynek az egyéntől független élete van. Ezt a franciák már régóta tudják, sőt Jules Romains külön unanimitista iskolát csinált ezzel a gondolatlaltal, melyet ha minden akár állandó, akár alkalmi közösségre alkalmazunk, az életről egészen új képet kapunk. De Jules Romains genialis regényeinek mégis van papiros- és főleg valami diákos humbugíze. Reymont nem elméleti alapon rajzolja meg a falu „csoportját“, hanem úgy, amint ő átélte otthon, saját falujában. Közös a nyomor, a kétségbeesés, közös az elkeseredés, együtt mennek harcra a falubeliek a falu érdekeit semmibe vevő földesúr favágói és erdészei ellen, együtt tesséklik ki a melléjük telepített németeket és az egyént is csak addig tűrik maguk közt, amíg az a falu normális erkölcsi és értelmi mértékét túl nem lépi. Így kövezik meg a falu szépét, Jagnát, először, mert

túlságosan szép és mert érzik rajta, hogy nem közéjük való: geniósan vág ki ámyképeket, biztos ízléssel öltözködik: egy faluban rekedt romantikus női eszmény, ki mély és ösztönös érzésvilágával a természetnek pogány, istennélküli, amorális kifejezése. Jagna szeretkezik, amint azt vére megkívánja és vére mindig a természet szavára lüktet. Végre is a közösség kiveti magából azt, aki nem törődik vele: a falu nem tűri a romantikus vérmérsékletet. És viszont Antek, Jagna szeretője, ki összevész apjával, a gazdag Borynával, mert ez öreg özvegy létére elveszi Jagnát, sőt földet is irat rá hozományul, szintén átéli a kivetettség szomorú sorsát: apja kitagadja és ő nyomora sorsban, kivert bikaként éli át a borzalmas telet családjával együtt, mellyel azonban nem sokat törődik. A falu őt is kinézi mindenünnen, mindaddig míg újra hősvé nem lesz, leterítve a földesúr egyik erdőkerülőjét, ki apját, Borynát leüti. Mikor a börtönből hazakerülve beül apja örökébe, vére nem lázadzik ugyan, és közömbösen hallgatja szántás közben Jagna megkövezésének hírért, mert őt hivatása: a föld és a falu újra visszaszólította. Itt a romantikus egyéniség, az Übermensch, beletört a közösség igájába.

így illeszkedik bele az egyéniség regénye, a falusi dráma a közösség éleibe és most már megérthetjük, miért nem fejezheti ki a jelenleg nálunk oly divatos műfaj, a novella a falu igazi életét. Az élet sokkal mélyebb és bonyolultabb, mintsem ezek a rövid lélekszusszantású és véghatásra felépített művecskék sejtetni engedik. De a világirodalomban sem igen szoktak Reymont koncepciójának magaslatáig emelkedni. Így az idei Nobel-díjas Grúzia Deledda szardíniái paraszregényei is csupán az egyéni drámáig jutnak el, a környezet, a falu csak halvány vonásokban vesz részt a cselekményben, inkább a romantikus recept szerint festői háttérrel alkot.

Természet, falu: első harmónia. Falu és egyén, a második. És a falu egysége milyen érdekesen olvasztja magába a különféle emberi jellemeket! Így értjük meg, hová kell helyeznünk a falu furcsáit. De a komoly emberek sem egyformák, nem mind az az eszményi higgadt és vulkáni kitörésű hős, amilyenné a legmodernebb magyar irodalom is sablónozta a magyar parasztot. Van itt vérmes és higgadt, lelkes és kételkedő, elkeseredett és bizakodó, gyerek és kamasz, serdülő lány és asszony, ostoba és erős lelkű, eszes élettárs. És mégis milyen csodálatosan egyforma parasztok ezek... Az olvasó nem győzi állandóan megállapítani, hisz ilyenek a mi parasztjaink is! Dicsekvők és hallgatagok, bizalmatlanok az úri néppel és a hatóságokkal szemben, hirtelen lobbannak és hirtelen csüggednek. És sokan ravaszok, de mind makacs, fejes, mert ebben van a közösség konzerváló ereje annyi bomlasztó törekvéssel szemben.

De ha csak itt állt volna meg Reymont a parasztság rajzában, nem sokkal jutott volna előbbre Zola naturalizmusánál. Döntő jelentőségű azonban a paraszregény további fejlődésében, hogy felfedezte a paraszt valóságát és hazafiságát.

Persze egyik érzés sem lehet a parasztságban épp olyan természetű és intenzitású, mint a műveltebb osztályokban. A vallásosságban előbbre vannak ezek a boldog lelki szegényeit, a hazafiságban kissé hátrább. Reymont rusztikus papja, verekedő, részegeskedő parasztjai átszellemülnek, misztikus gyönyörűségbe esnek az ünnepi szentmisén és körmeneteken. És kinek van joga azt mondani, hogy ez a szláv népek miszticizmusával függ össze és nálunk nem található!

Azok beszélnek így, kik távol állnak a magyar paraszt lelkületétől. Csak a magyar paraszt volna vallástalan? A magyar regény- és novella-termésből legalább is ez világlik ki, de mi Mezőkövesden, Gyórszentmártonban és másutt nem így láttuk...

A haza eszméjét Reymontnál az úri nép tudatosan, a paraszti tudat-

talán, de annál hatásosabban hordozza. Egy-egy titokzatos félművelt apostol is akad, ez a különös csavargó Rocho, aki a szegények istápolója, a kétségbeesés órájában a falu vigasztalója, aki titokban tanítja lengyel betűvetésre a falusi gyerekeket s akinek menekülnie kell az orosz csendőrök elől. Vagy a könnyelmű földesúr hóbotosnak tartott öccse, ki sokat hegedül és a szegények között él, mióta a felkelésben szerzett sebeiből felépült és külföldről hazatért. De nem többet ér-e ezeknél a közösség öntudatlan munkája, mikor a rájuk erőltetendő orosz iskola alapításának paraszti okokkal és konzervatívizmusból ellentállnak, bármint erőlködnek is a falu korrumpált ravaszai, vagy amint formálisan kiutálják a szomszédjukba telepedni akaró németeket, fenyegetéssel, kárral, a falu alattomos eszközeivel. Micsoda pompás és üdítő lecke ez szegény, sanyargatott véreinknek! És mennyire igazán kiderül ebből a regényből is, mely a lengyelek nagy elnyomatásának idejéből való, az a vigasztaló tudat, hogy a nemzet igazi fenntartója a paraszttömeg, nem pedig a könnyen szétszórható, tönkre silányítható középosztály!

Hol vagyunk a régi derűs, liberális kedélyparasztól és az újabb vulkánikus ösztönállattól? Hát ezekben a primitív lelkekben is él valami földfeletti? Nem az a csodálatos, hogy ez így van, hanem hogy ezt fel kell fedezni! Pedig kevesen vannak olyanok közöttünk, kiknek családja két-három generációval ezelőtt paraszti sorban ne lett volna, vagy legalább is a falu közösségében ne élt volna; papjaink, tanáraink nagy része, kik a vallásos és nemzeti eszme tudatos viselői, parasztok unokái, vagy dédunokái s bajosan lettek volna azzá, ha azt a bizonyos földhöz ragadt materializmust hozták volna magukkal családjuk erkölcsi és eszmei hagyományaképpen.

Fordítsuk le és adjuk ki Reymont regényét mielőbb: talán rajta keresztül kapjuk meg egykor a magyar falu nagy regényét és ezzel a magyar élet irodalmi szintézisét. Talán regény- és novellairóink új formákat, új magaslátokat találnak, ha elolvassák a lengyel irodalom legújabb remekét: talán megértik, hogy ma már csak elmélyedéssel és a szellemi síkok szaporításával és szélesítésével lehet irodalmat csinálni, mert kinőttünk az egyéni élet bajainak köréből: talán egynemely tehetséges alanyi költőnk is elszégyeli magát és letéve bánatos sípját vagy haragos tárogatóját, munkába fog, keserves munkába, elődök és kortársi elleni harcba, melynek árán eljuthat a jövő regényéhez, a Nobel-díjas magyar regényhez. Mert a világsíkert nem lehet a hírlapirodalom fejsúlyán maradt novellaszerű termeléssel elérni, azt nem a kávéházi társaságok, sem a barátságos kritikák, hanem egyedül a tehetség és a nehéz munka vívhatja ki.

ECKHARDT SÁNDOR.

AZ EGYETEMI OKTATÁS KÉRDÉSÉHEZ.

A MAGYAR SZEMLÉNEK a humanisztikus gimnáziumi ankét eredményeit összefoglalóan ismertető cikke (1927 3. sz. 253. 1.) mind szélesebb hullámokat ver fel; ez érthető is és öröndetes is, mert olyan kérdésekről van szó, amelyek a nemzeti nevelés, a nemzeti művelődés szempontjából elsőrangú fontosságúak. Nagyon szükséges tehát a feleletkeresés alapos megvizsgálásuk alapján, csak igyekeznünk kell ezt a dolgot fontosságához illő nyugodtsággal végeznünk, átértve e kérdések életbevágó komolyságát mai súlyos helyzetünkben. A vizsgálat módjának is azt kell demonstrálnia, hogy az érdekelt tényezők valóban a bajok okainak felderítését

s megszüntetését, nem pedig a felelősségnek más tényezőkre való áthárítását akarják.

Bizonyára lesznek hivatottabbak, akik a szintén érdekelt egyetem szempontjából fognak e kérdésekhez hozzászólni, de e sorok írója is kis helyet kér, hogy főképp egy szempontból, — amely már régóta foglalkoztatja, — hozzájuk szólhasson. A felmerülő kérdések egész komplexuma felső- és középfoktatásunknak úgyszólván összes lényeges kérdéseit érinti s így kénytelenek leszünk itt-ott látszólag messzebb eső területeket is érinteni, de igyekezni fogunk a nagyobb kitéréseket elkerülve csak a legfontosabbra szorítani mondanivalónkat. Jelöljük tehát előre meg a kérdésnek azt az oldalát, amelyet kissé meg akarunk világítani, hogy az elkalandozásokra alkalmat adó tömegében a kérdéseknek el ne tévedjünk, hanem annál határozottabban tudjuk a főkérdést egy oldalról megvilágítani.

A kérdés lényege ebből a szempontból az: mi az egyetemi tanár feladata s miképpen tud ennek, az ifjúság érdekeinek és szükségleteinek legmegfelelőbben eleget tenni.

A közönség szimpatiahiányának a középiskolai tanársággal szemben egyik oka, hogy nem akarja megérteni, miért van a tanárságnak az amúgy is bőven folyó szünidők mellett csak heti 16—18 óra elfoglaltsága, amikor a többi hivatalnokra ennek majdnem a duplája a kötelez. Ezt a teher-tételt még súlyosabban érzi az egyetemi tanár a közönség részéről, akinek tudvalevőleg csak heti 5 előadási óra és 1—2 óra gyakorlatok tartása a kötelessége s így ha az egyetemi oktatás eredménytelenségéről van szó, kétszeresen teszi a professzort felelőssé.

De nézzük csak meg közelebbről, valóban ebben a hét órában merül-e ki az egyetemi tanár hivatalos elfoglaltsága? Éppenséggel nem, mert ezenkívül számba kell venni a kari, bizottsági s egyéb üléseket, amelyekre véleményes jelentéseket kell készítenie különböző ügyekről, — ott vannak a különböző diákszociális ügyek, — s last, not least, tudományos téren állandóan szemmel kell tartania az előadása körül szolgáló szaktárgya egész területének hazai és külföldi irodalmát, hogy annak haladásával lépést tudjon tartani. Nem is említettük a különböző szabadegyetemi és népszerű előadásokat, amelyekből a tanárok bőven kiveszik a részüket, úgyhogy, ha ezt az órákkal pontosan le nem mérhető elfoglaltságot mégis megpróbálnék átlagban óraszámmal kifejezni, ez messze meghaladná egy más tisztviselő hivatalos elfoglaltságának az idejét, pedig a professzoroknak másik, hasonlóan fontos munkásságáról, tudományos kutatásairól nem is szoltunk!

De ezt csak mellékesen említetttem, mert, mint hangsúlyoztam, nem mentegetésről vagy igazolásról van szó, amikor ezeket a nemzeti művelődés szempontjából annyira fontos kérdéseket a nyilvánosság előtt is szóvá tesszük s most térek át arra a kérdésre, hogy az egyetemi tanár tanári munkássága miképp lehet a leggyümölcsözőbb az ifjúság képzése szempontjából.

Azzal a nézettel le kell számolnunk, hogy a jó tanár minden s másra szükség nincsen, mert a legjobb tanár munkássága is csak bizonyos szükséges berendezések, segédeszközök keretében lehet teljesen gyümölcsöző hallgatósága részére.

Milyen körülményeket kell e célból megteremtelnünk a professzor s tanítványai számára, milyen berendezéseket kell rendelkezésükre bocsátanunk?

Az orvosi s a természettudományi tanszékek mellett jól felszerelt intézetek vannak, amelyekben adjunktusok, asszisztensek, gyakornokok, demonstrátorok foglalkoznak a hallgatósággal; a tanár a kezdőiméi csak az ellenőrzés szerepét végzi s csak a már önállóan dolgozókkal foglalkozik alaposabban, megbeszéli velük témájukat, ellenőrzi vizsgálataikat és kísérleteiket. Ezt

mindenki természetesnek és szükségesnek találja, de kérdezzük, vajjon nem épp annyira volna-e ezekre szükség a jogi karok egyes tanszékei s a bölcsészeti karok nyelv- és történettudományi tanszékei mellett is? S feleletünk más nem is lehet, minthogy igen, s ezt az igen-t bizonyos nyomatékai szeretnők az egyetemi kérdések iránt érdeklődők fülébe harsogni, mert annyira fontosnak tartjuk, hogy ennek a helyes felismerése és megvalósítása nélkül nem várható igazán eredményes munka sem a tanár, sem pedig a hallgatóság részéről, olyan, aminőt a nemzet mai nagy érdekei megkívánnak.

Intézetek, a szükséges könyvekkel és folyóiratokkal felszerelt szemináriumok kellenek és megfelelő segédszemélyzet; a kettő együtt, mert külön-külön egyik sem elégséges! Mivel pedig a kezdők szükséglete egészen más, mint a haladóké, a már önállóan dolgozóké, ezeket el kell különíteni egymástól két helyiségben. Gondoljuk csak meg, mennyire emelné jogászhallgatóságunk képzettségét s készségét, ha a négy év folyamán legalább öt-hat olyan szemináriumban tölthetné el szabad idejét, ahol megtalálná a szükséges folyóiratokat s irodalmat, megismerné s megszerelné a könyveket s ahol társaival és a tanársegéddel barátságosan vagy megszabott órák alatt megbeszélhetné szaktárgya egyes kérdéseit s azután bizonyos időközökben magának a tanárnak számolhatna be munkájában tett előrehaladásáról.

Ne értsen félre senki, ezt hangsúlyozzuk, nem azt akarjuk ezzel elérni, hogy mindenkét tudományos munkára kényszerítsünk, akár van ehhez képessége és kedve, akár nincs, egyáltalán non, csak olyan második otthont akarunk a tanulóifjúságnak teremteni, amelyben lehetővé váljék minden egyesnek a szakmájában való alapos, komoly kiképzés. Így aztán eltűnik a lyukas órák veszélye is, amelyről, mint kiküszöbölendőről joggal ír Weis (Magyar Szemle, 1928 4. sz. 332.1.), de szó sincs arról, hogy ez a tanárok „önzésének” eredménye volna, mert a komplikáltabb tanrendnél, amelyben az órátközéseket ki akarjuk küszöbölni, ez elkerülhetetlen.

Ma azonban ettől még sajnos, messze vagyunk! A pesti egyetemen sem rózsásak az állapotok, de ismerünk olyan vidéki jogi szemináriumot, ahol egy szobában a polcokra helyezett nyolc felirat szerint ugyanannyi szeminárium foglal helyet és olyan bölcsészeti intézetet, amelynek egy négy személyre szabott kis szobájában 25—30 hallgatónak kellene könyveivel s jegyzeteivel kényelmesen elférnie!

Ha ezt meg tudnók minden egyetemen teremteni, akkor alkalma volna a tanárnak és a hallgatónak is teljes munkaerejét kifejtenie. A tanár így tudná igazán az egyetemi tanítás célját megvalósítani, egyenkint foglalkozva hallgatóival, látni, a maguk lábán jární, megtanítani őket, gondolatokat ébreszteni bennük, mert az előadásokon inkább ismereteket kell közölnie, hiszen a legtöbbször teljesen kezdőkkel áll szemben ott. Hogy ne a magam portájáról vegyem a példát, nem más felkészültséggel kezdené-e meg munkáját például a közigazgatásban s folytatná esetleg később a politikai életben az a jogászifjú, aki nyolc félvéen át ilyen módon berendezett közigazgatás jogi, nemzetgazdasági, politikai, nemzetközi jogi stb. szemináriumok tagja Volt, ahol még az egyes aktuális kérdéseket is megbeszélhették az új irodalom s a napilapok olvastatása alapján. Nem a középiskolákban, hanem ezekben az intézetekben volna helye az újságolvasásnak, mint külön tantárgynak!

Így megismerkednének itt tudományzakuk mellett a gyakorlati kérdések kapcsán magával az élettel is s megszerelnék az irodalommal foglalkozva a könyveket is, aminek nyomát azután, kerüljenek később bármilyen mostoha körülmények közé, elveszteni sohasem fogják.

De itt még egy más oldalát is érinteni kell e kérdésnek, ami tulajdonkép megindítója volt az említett anketnek is, tudniillik azt, hogy bizonyos úr van a középiskola és az egyetem közt! Ezt áthidalni nehéz, annyira más

az egyetemnek tulajdonképpen feladata és hivatása, hacsak nem akarjuk azt teljesen szakiskolává tenni. Ez rendkívül fontos és nehéz kérdés, amelynek megoldása a bölcsészkaroknál, a tanárképzés szempontjából már megkezdődött a nagy horderejű 1924: XXVII. törvénnyel, az orvosi karon már megtörtént akkor, amikor az első év főtárgyaivá olyan két diszciplína tétetett, — fizika és kémia — amelyekre vonatkozólag a hallgató az alapismereteket már a középiskolában megszerezte. A jogi karon azonban ez nincs meg, de reméljük, hogy a tervbe vett reform, az öt évre való kibővítése a jogi tanulmányoknak, egy a jogi és szociológiai tanulmányokba bevezető első év beiktatásával fogja ezt megoldani. Itt is, azt hisszük, igen nagy volna e szemináriumok korrigáló, segítő és áthidalató szerepe.

Egyszóval itt nem valami költséges, luxust jelentő új intézményekre gondolunk, hanem a másutt már meglevőknek s nagyon beváltaknak a bevezetésére ott, ahol éppen olyan szükség van tájuk! Nézetünk szerint csakis ily eszközöljél lehet elérni az egyetemi tanítás nagy, ideális célját.

Közvetlen, meleg kapcsolatot teremteni a tanár és tanítvány közt, mert enélkül eredményes az egyetemi oktatás nem lehet! Az általunk fentebb kifejtettekből természetszerűleg következik, hogy ez a közvetlen kapcsolat bármilyen nagy létszámú egyetemen megvalósítható két, három, esetleg több párhuzamos tanszék s megfelelő szemináriumok felállításával, de kultuskormányunk á szorosán vett egyetemi s tudományos érdekek mellett (tanári succrescentia nevelése, a vidék előnye bizonyos szempontokból az ifjúságra nézve), szerves egészet alkotó kultúrprogramja más szempontjából is (vidéki kultúrcentrumok kialakulásának elősegítése) inkább a vidéki egyetemek fenntartásával akarja ezt minél eredményesebből megvalósítani.

„Közép- és felsőiskola és közönség megértése a nemzeti kultúrmunkának sine qua non-ja“, — írta a Szemle szerkesztője e fontos kérdéstről meginduló megbeszélések kezdetét bejelentő soraiban (1928 3. sz. 300.1.). Az egyetemet illetőleg konstatálhatjuk, hogy ez az összhang, kölcsönös megértés nincs meg oly mértékben, mint meg kellene lennie a közös cél érdekében végzendő nagy munka szempontjából. Ami pedig az egyetemeket illeti, nem szabad soha szem elől téveszteni Pasteurnek azt a kijelentését, hogy ha az alsó- és középiskolák ügyét széles mederbe kell terelni, megfelelő módon gondoskodni kell az ezt tápláló forrásról, a felsőoktatásról is!

HOLUB JÓZSEF.

„A KÉPZŐMŰVÉSZET IRÁNTI ÉRZÉK NEVELÉSE AZ ISKOLÁBAN.“

ECÍMEN jelent meg egy igénytelen kis füzet Jeszenszky Sándor tollából.

Nem részletes beszámoló, csak vázlatos ismertetése a Belgiumban nemcsak megvalósított, hanem „komoly eredményeket elért“ művészi nevelési módszernek, mit szerző az ügy iránt való őszinte lelkesedéssel ajánl bevezetésre, mert megvalósítása sem különösebb kockázattal, sem a kultuszterárcia anyagi, sem a tanulóifjúság munkamegterhelésével nem járna.

Szerző szerint a művészi érzék nevelése a mi iskoláinkban majdnem kizárólag irodalmi irányú, a fonnák világának, az emberi szemén át közvetített kultúrának eddig az iskola alig nyitott tért, mert rajztanításunk a művészi érzék fejlesztésére nem elég. Belgiumi tanulmányútja alkalmából közvetlen tapasztalás alapján mondja ki, hogy a szemlélet útján való tanítás látszik a legeredményesebbnek. Belgiumban minden fiú- és leányiskolái

osztály egy évben hat ízben látogatja meg a képtárt vagy a múkincsekkel teli templomot. E múzeumlátogatás a gyermek nyolcéves korától a tizen-nyolcadikig tart. Egyszerre csak egy osztályt visznek. Kérdés formájában a tanulók maguk „kiemlik“ a kép egész cselekményét, az ábrázolt indulatokat, érzéseket, a viseletét stb. Mikor ezzel már az egész osztály tisztában van, akkor a tanító megmagyarázza a kép festői témáját. A nuditás kérdésével nem törődnek, de a feltűnőbb képeket nem mutatják be; ám le se akasztják, se el nem távolítják, arra számítva, hogy a gyakori látogatással a gyermek szeme megszokja és jobb, ha 8—12 éves kora közt szokik hozzá, mintha 14 éves korában pillantja meg. Az első négy évben a magyarázatra legalkalmasabb műveket, bibliai, mitológiai tárgyú képeket vagy életképeket, a következő négyben a nagy mesterek standard-műveit jelölik ki; az utolsó évben pedig már összehasonlító módszerrel tanítanak. A továbbiakban a tiszta magyarságnak, a falu népének ízlésfejlesztésére gondol Jeszenszky. Féltő szeretettel akarja a magyar falut attól a fenyegető szürkeségtől megóvni, mely a városi proletár életét olyan sivárrá teszi. A magyar művészetet világversenyképesé tették művészeink, de éhezés, nyomorgás és hősi kitartás árán maguk teremtették meg a közönségüket, mástól vajmi kevés támogatásban részesültek, a magyar iskolától pedig közvetlenül jóformán semmiben.

E belga módszer lényegében nem más, mint a hamburgi Lichtwerk módszere, melyet nálunk 1911-ben Urhegyi Lajos is megkísérelt. E módszerre akkor egyik hozzászólónak az volt a véleménye, hogy inkább semmit, mint így. Voltak azonban olyanok is, kik Urhegyi eljárását helyeselték. Mások viszont hangoztatták, hogy a művészet helyes megértésére való oktatásnak a kérdése teljesen megoldhatatlan és pedig elsősorban „a rátermett s a kitűzött célra nevelt oktatók, aztán a módszer teljes hiánya miatt.”

A helyzet — fájdalom — azóta nem javult, sőt a világháború borzalmain át rosszabbodott: az anyagilag és lelkileg megfogyott nemzet valóban csak olyan megoldást bír meg anyagilag, mely megerősödésünkig kockázatos áldozatot nem kíván.

Jeszenszky értekezése kapcsán az alábbiakban a nagy nemzetművelés e kérdésének megoldására törekszünk.

E program lényege a gyermek sokoldalú gyakorlati foglalkoztatása az egyéni diszponáltság lélektanilag egyedül érvényes elve alapján. Alap-tétele: mindenki a maga legkedvesebb foglalkozása révén nevelhető esztétikailag. Az iskolai nevelés célja természetesen csak a cselekvő tevékenységre, kísérletezésre való alkalomadás útján a passzív, a benső átélésre, a műélvezésre való képességnek a fölébresztése és fejlesztése. Fölébresztése és fejlesztése csak és nem kifejllesztése, mert az már az élet műve és külön mesterek földadata.

Az esztétikai nevelés gerincéről a priori nem lehet beszélni, vagyis a művészetek egyetlen ágát se lehet mindaddig azzá tenni, míg arra a tanuló egyéni érdeklődése, hajlama föl nem jogosít. Ha az iskolában vagy otthon a családban mindenki megtalálja a maga gyönyörűséget okozó passzióját, csak akkor lehet komolyan az esztétikai nevelés lehetőségéről beszélni, különben meg kell elégednünk az „oktatással“, mely legjobb esetben is beszéd- és értelemgyakorlásra, művészettörténeti tájékozódásra és nem műértésre, helyesebben: műélvezésre vezet.

Az igaz, hogy a legújabb középiskolai Utasításokban is „művészi oktatásról“ és nem esztétikai nevelésről van szó, bár kétségtelenül abban az értelemben, hogy az iskola az irodalmat, mint az oktatás anyagát ne csak etikai, hanem esztétikai nevelés szempontjából is használja föl. Az Utasítások úgy beszélnek róla, mint amelyik tárgy a rajz, az ének és a zene mellett

beláthatatlan időkig az „ízlésképzés főszköze” marad, mert „a középiskola hagyományai, tanulmányainak köre és a rendelkezésre álló eszközök kétségtelenül teszik”, hogy ezen változtatni nem lehet. Pedig minél kevésbé lehet változtatni, annál bizonyosabb, hogy az irodalmi oktatás megkövetelt óriási anyagával az iskola csak az „oktatás” fokozatáig juthat el, mert arra, hogy a közölt ismereteket tanítványaink részéről az érzés is áthassa, hogy tanítványaink a költői művek koncepciójának, szerkezetének, az eszmék és érzések kifejezésének forma- és stíluszépségeiben is elmélyedhessenek, a legnagyobb erőfeszítés mellett sincs idő, már pedig e nélkül az ismeret anyaga csak holt anyag, mely az emlékezőtehetség gyengesége vagy erőssége szerint a kedélyre gyakorolt minden jelentősebb hatás nélkül csakhamar elpárolog.

A sorrendnek éppen fordítva kellene lennie, mert az irodalom művészeti tárgy, melynek anyagát elsősorban az esztétikai nevelés céljaira kellene fölhasználni úgy mint a rajzét, az énekét és a zenéét, hogy csak a már bevezetett művészeti ágakról szóljak. Ez esetben azonban megszűnik a hagyományos vezetőszerepe a művészeti oktatásban, mert csak azok számára lesz az ízlésképzés főszköze, kik az egyéni érdeklődés alapján ez irányban fogékonyok, vagyis esztétikailag nevelhetők. A többi számára anyaga közönséges leckeanyag, akárcsak a számtan vagy a vegytan.

Tehát a már bevezetett irodalom* a szabadkézi rajzon, a festésen, az éneken és a zenén kívül be kell vezetni a mintázást, az iparművészeti foglalkozásokat, sőt a fizikailag könnyebb ipari foglalkozásokat is, mint amilyen a fafaragás, esztergályozás, hegedűkészítés, a finomabb díszítő lakatosmunka; a leányiskolákban a művarrás, tervezés, csipkeverés, szőnyegtervezés, csomózás stb. E változatos foglalkozások közt a gyermekek szabadon választhatnak.

A IV. elemi, de a polgári és középiskola IV. osztályából is — anyagi vagy más ok miatt — sok gyermek távozik. Ezek egy része kereskedelmi iskolában tanul tovább; más része ipari pályára megy, legtöbbször kényszerből és olyan szakra, ahol éppen el tud helyezkedni. Most gondoljuk csak meg, milyen óriási előny származik abból úgy a magyar iparra, mint magára a tanulóra, ha pályaválasztása nem esetleges, nem külső kényszermek, hanem belső vonzódásnak az eredménye! Ha ugyanis a tanulók az iskolát már irányított munkakészséggel, fejlesztett kézügyességgel és ízléssel, önfegyelmeltséggel és szívesen hagyják el abban a kedvesen büszke öntudatban, hogy már ismerik a szellemi munkával párosult fizikai munka örömét, akkor más lesz továbbtanulásuknak az eredménye, mint amilyent ma el szoktak émi, mikor jórészt már fölszabadulás előtt azon töri a fejét, hogyan tudna megkezdett pályájáról elmenekülni, miféle protekcióval lehetne valami hivatalban díjnok, vagyis: „úr!”

Minden művészetnek a mesterségi része az alapja: ha a gyermeknek azon kell tömie a fejét és erejét, hogy azt a hegedűcsigát „hogyan” kell megfaragnia, hogy az lendületes, szabályos, szép legyen; hogy azt a kezet „hogyan” kell megmintáznia, hogy egyéni jellegét eltalálja; hogy mi az a rengeteg részletből, amit el kell hagynia, és mi az, amit egyszerűsítéssel hangsúlyoznia kell: akkor ő a képben vagy szoborban sohasem fog elsősorban irodalmi elemet keresni, hanem szín-, vonal-, forma- és térharmoniaikat és kompozíciótvényeket; akkor megérti, hogy egy kedélyes és színes lakoma vagy egy kis gyermekét szeretettel ölében tartó anya szín-, forma és kompozíciója törvényeinél fogva elsősorban művészi alkotás és nem azért, mert a festő vagy a közönség a „Kánai menyegző” vagy „Mária a gyermek Jézussal” címet adta neki.

Akit valami kézimunka, akár egyszerű ipari, akár iparművészeti vagy

tisztán művészi le tud kötni, azt nem féltém az elziilléstől; az már csak azért is elvégzi kötelességét, hogy szabad legyen és a saját ártatlan gyönyörűségére dolgozhassák.

Az említett sokoldalú foglalkozással kapcsolatban az érdeklődés és a becsvágy folytonos ébrentartására és fokozására kiállításokat és koncerteket is kell látogatni és a virággal, rajzzal, képpel és szoborral díszített szép környezetről kell gondoskodni. Tekintettel arra, hogy a legtöbb és a legváltozatosabb színt, vonalat és formát a természet nyújtja, vetessük ki tanítványainkat minden évszakban többször a szabad természetbe és biztassuk őket, hogy rajzoljanak, fessenek. És dolgozzanak olyankor is, mikor szülőikkel vagy barátaikkal bolyonganak a szabadban. Lesznek olyanok, kik nem dolgoznak, csak szótlánul elmélyedve szemlélődnek. Ezek látása festői, képzelete, lelke szárnyaló, könnyű, de keze nehéz, esetlen: ezekben a benső arravalóság csak passzív alakban van meg, a festői élményt csak bensőleg tudják feldolgozni. Nem baj; ezek is nevelhetők esztétikailag; ezeket a legnagyobb mester, a természet fogja elsősorban nevelni virágaival, a fák lombjaival, a madarak dalával, a tájon előmlő napsugárral. Ezek lesznek a szenvedélyes kirándulók: a legegészségesebb, a legbecsületesebb, a legjobb emberek a világban.

Kislelkűség, ha a megvalósítás nehézségeitől visszariadunk, mint ahogy túlzás, ha azt mondjuk, hogy inkább semmit se csináljunk, mintsem úgy csináljunk, mint Urhegyi megkísérelte s ahogy a belgák csinálják. Van olyan középút is, mely a kiegészítő megoldást lehetővé teszi: műhelyeket kell berendezni egyelőre legalább olyan foglalkozási ágakra, melyek költsége a legkevesebb. A szemléltetés csak kiegészítés lenne, mely fokozatosan vezetne át az elméletre. A műtörténet csak tájékoztató és összefoglaló elrendezése az egyes korok és vezető egyéniségek művészi irányainak és nem kötelező tantárgy, mint a legújabb leányliceumi tantervben, mely mellözi a kézimunkát, a helyett, hogy kiegészítené.

Hogy mit nyerne e szempontból az ifjúság? Több művészi gyönyörűséget és kevesebb leckét, de biztos tudást; azonkívül több szabad időt a kényszermelküli önképzésre, mi minden kultúrának első alapfeltétele. És mit nyerne hazánk? Több jókedvvel, lelkesedéssel tanuló és a mainál testen-lélekben is edzettebb, erősebb ifjúságot.

Ennyit általános tájékoztatásul. Meg vagyok győződve róla, hogy a munka megindítása nem járna nagyobb nehézségekkel, mert hisz a bevezetés csak fokozatos lenne s a legkiválóbb végzett növendékek egyelőre pótolhatnák szerény fizetéssel a még hiányzó szakembereket. A lelkesedés türelmetlenségében 1911-ben visszariadtam a nagy átalakítástól, a nagy reformoktól, mert úgy láttam, hogy a terv gyakorlati megvalósítása az iskola mai szervezetét túlságosan megbontaná s egyben a tanító- és tanárképzés teljes átalakítását is jelentené. Ma a nehezebb viszonyok közt se vagyok ennyire pesszimista, mert a közben eltelt évek alatt még jobban meggyőződtem a probléma megoldásának szükségességéről és lehetőségéről, nem is szólva arról, hogy annak megoldása sokban korunk szociális, gazdasági és etikai problémáinak is a megoldását jelentené vagy legalább is ezek megoldását lényegesen megkönnyítené.

Az esztétikai nevelésnek e sorokban vázolt formája, talán több művész megdöbbenésére és gúnyjára természetesen a dilettantizmus fejlesztése is lenne. Igaz; de egyben a nemes amatőrség is! Kevés lesz azoknak a száma, kik az életben a kenyérért való küzdelem mellett gyakorlatilag is tovább dolgoznak. Legnagyobb részük lelkében azonban az ifjúkori tanulás és próbálkozás olyan lelki képességet teremt az élet számára, mely a művészeknek nemcsak megbecsülést és dicsőséget, hanem kenyeret is jelent. A műkedvelő ugyanis

a legnemesebb érdeklődő, ki, ha már nem tud a saját gyönyörűségére tovább dolgozni, nem tud lemondani se arról a sok gyönyörűségről, melyet a művészettel való foglalkozás neki már szerzett, s annak szeretető arra is ösztönözni fogja, hogy lemondva önző, anyagi örömeiről, áldozzon is érte.

Íme, tehát három lehetőséggel kell számolnunk: maradjon minden a régiben a Pató Pálok ősi magyar elve alapján, de azon alapon is, mely szerint a probléma a jelen körülmények közt még megoldhatatlanabb, mint 1911-ben, vagy fogadjuk el mi is a belga módszert, bizonyos megalkuvással, úgy okoskodva, hogyha a nálunknál nagyobb művészi kultúrájú belgák az eredménnyel meg vannak elégedve, akkor — legalább is egyelőre — mi is meg lehetünk. A harmadik — és meggyőződésem szerint lélektanilag egyetlen — komoly eredményt biztosító megoldás a mindenféle iskolatípussal összeegyeztethető műhelyi és műtermi nevelés, melynek módszere azonban csak fokozatosan, a rendszeres és minél több irányú műhelygyakorlaton át alakulhat ki és emelkedhetik az esztétikai nevelés bölcselétéig.

Mikor így az esztétikai nevelés keretébe a már régen bevett költészet, szabadkézi rajz, képrázson, éneken és zenén kívül a már felsorolt kézműipari, iparművészeti és művészi ágakat is be akarjuk vonni, útmutatónk — mint 22 évvel élőbb is — a modem élet, a jövő élete, mely a szép után való intenzívebb vágyakozásnak a korszaka lesz. Új nagy költők, szobrászok, festők és zeneművészek után való vágyódásunk nem képzelődés, nem is divat, hanem benső lelki szükség, mert sok csalódásunk után is hinni akarunk abban az ezerszer megtépzott hitünkben, hogy az élet nem véletlenség, hanem küldetés, hogy széppé tegyük úgy a magunk, mint embertársaink életét. A művészet megértése és megérzése éppen e hitünkben erősít meg, mert fokozza teremtő életenergiánkat, az élethez való ragaszkodásunkat, eltöltve lelkünket nemes optimizmussal, mi nélkül az élet igazán a siralom völgye.

GLATZ KÁROLY.

A KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉS — NYUGATRÓL NÉZVE.

HARMADÍZBEN térünk vissza a Magyar Szemlében arra a, bennünket igen érdeklő kérdésre: miként ítélik meg Angliában az úgynevezett középeurópai helyzetet, ami alatt többnyire Magyarország nemzetközi problémáit, egy év óta pedig a revíziós mozgalmat is értik. A múlt év őszén az angol szemléből ezt a tanulságot kellett merítenünk: „Miközben az angol közvélemény egy része helyes reálpolitikai ítélettel Trianonnak revíziója felé hajlik, addig a hivatalos Anglia és publicisztikai függvényei változatlanul ragaszkodnak a párizsi békéhez s Közép-Európa rendjét e status quo megszilárdulásától várják.“ Noha egy félévvel utóbb arról is számot adtunk e lapokon, hogy Angliában tagadhatatlan aggodalommal kezdik figyelni Románia belső bomlási folyamatát s hogy vannak immár komoly hangok, melyek Közép-Európa mai állapotait tarthatatlannak érzik s így hazánk megítélése is némiképpen enyhült odakint, most — az angol miniszterelnök majd a külügyminiszter kemény nyilatkozatai után — helyes lesz ismét emlékünke idéznünk őszi diagnózisunkat és meggyőződni róla, hogy elvi álláspontját tekintve a hivatalos Nyugat még mindig ott tart, ahol eszendeje tartott.

Baldwin nyilatkozatát, mellyel Rothermere lord akcióját megbélyegezte, hosszabb sajtókampány előzte meg. A sajtónak tudvalévően két igen hathatós harci eszköze van: a hangos szó s a néma csend. A Daily Mail egyestendős nagy hadjáratát a békerevízió érdekében az angol sajtó eddig hallgatással próbálta visszaverni. A hallgatás ez esetben a legbölcsebb s a legkényelmesebb fegyver volt. Hiszen Magyarországnak és annyira igazságos ügyének az angol közvéleményben nem egy tekintélyes barátja van, mint ezt a lordok házának utóbbi ülései is tanúsították; a hallgatás pedig e barátokat nem sértheti. Ellenben a kisantant országainak szinte osztatlan bizalmatlanság vagy közömbösség jut osztályrészéül odakint s Rothermere-re! szembe szállni ez esetben annyit jelentett, mint a kisantant szekerét tolni. Ha nem csalódunk, az angol kormányelnököt sem a kisantant érdekei, hanem elsősorban Franciaországnak és Olaszországnak harca Közép-Európáért készíthette a megszólalásra. A Rothermere-nek címzett szavak: alighanem Briand üzenete voltak Mussolininhoz. Rómában megértették az üzenetet. Virgino Gayda, a Gioraale d'Italia jeles főszerkesztője és külpolitikusa, nem is Baldwin-nek, hanem egyszerűen a 'Quai d'Orsay által inspirált* Temps-nek válaszolt.¹ Ebben az okos és világos cikkben a kisantant — melynek „egyetlen létjogosultsága a trianoni béke épségbentartása“ — néhány megnyugtató szót kap; Franciaországról ellenben megállapítatik, hogy a trianoni szerződés védelmének orvén elsősorban a „saját középeurópai, balkáni és adriai egységes politikáját“ munkálja.

A RÉGI HÍRLAPÍRÓ és propagandista kiváló érzékével elsőnek kiérdemesült barátunk, Wickham Steed fedezte fel a Rothermere-akció világpolitikai jelentőségét.³ Kis magazinjában, a Review of Reviews-ben, mely buzgó kisantantbarátságával angol közönség számára már régen unalmassá vált, hirtelen lelkesedéssel fordult Rothermere és egyben Mussolini ellen. Íme, a pompás alkalom: az olasz 'diktátornak' s az angol újság- és pénzfejedelemnek olcsó kifigurázásával egy csapásra szórakoztathatja unatkozó közönségét és derekasan kiszolgálhatja a kisantantot. Azon a régi gitáron, mit egykor Bécsben szerzett s most szépen átfestett és áthangolt, Trianon védelmét minden változatban eljátssza. Seton Watson-nal felváltva sűrűn ír leveleket a Times-nek az optánsper ügyében, vezetőhelyen, a 'nagy publicisztika*' hangján támadja meg a Fortnighüy Reviewben az új fasiszta alkotmánytervezetet, hogy saját lapjában végül mindennek népszerű szintézisét adja. „Rothermere lord legendája. Ferseus és Andromeda. Egy milliomos alkalma“ megragadó címeken tizenhat hasábos cikkben leleplezi Rothermere-Perseus és Magyarország-Andromeda regényes szerelmét és gyilkos haraggal ront a 'harmadiknak', Mussolininak, kinek ugyané számban olyan portrékarikatúráját közli, mely minden angolszász lélekben iszonyatot kelthet.⁸

Sem Mussolini szenátusi beszéde, sem Harmsworth budapesti látogatása nem kerültek el figyelmét. Kényszeredett és ötletelen tréfálgozás e második cikke s azt sem igen érdemli meg, hogy idézzük. Még a címét is idegenből kéri kölcsön. A Morning Post epés vezércikkének Wilde-ből travesztált címén — „The Importance of Being Esmond“ — ily virágokkal kedveskedik nekünk és barátunknak:

„Mindent megtettek, amire színpadi rendezés és paprika (?) képesek, hogy Mr. Esmond Harmsworthot a Magyar Királyi Köztársaság trónjelöltjévé avassák.“ „Egy illetéktelen jelentés szerint Mr. Harmsworth elhatározta, hogy

¹ L'Italia e la Piccola Intesa (Giornale d'Italia 1928 június 28, vezércikk).

² Lásd róla a Magyar Szemle II, 58. és 65. 11.-it.

³ The Review of Review, No. 459, 305 kk., 342. 1.

hercegi (lehet királyi) jelmondataként ama szavakat választja, melyek egy jól ismert budapesti szálloda levélpapírosán díszlenék: „Extra Hungariam non. est vitai si est vita, non est ita.“¹

Az ellenfél haragja és gúnyja nem titkán tanulságosabbak a jóbarát dicséreténél; Steed sovány szellemességéből is okulhatunk. Talán kissé torzítva, de híven ábrázolja Steed a ‘békeművön’ kötelelő áhítattal csüggedt félhivatalos Angliát.

A SOKKAL KOMOLYABB és jelentősebb National Review ugyanis méltóbb hangon, de hasonló bizalmatlansággal ismerteti a Harmsworth-látogatást június havi krónikájában.² E szemle szerint, amit a magyar kisebbségek ma Romániában szenvednek (Csehország és a Délszláv államok magyarjairól a National Review semmit sem tud!), voltaképpen csak fizetség azért a „közismerten rideg és zsamoki bánásmódot, melyben a magyarországi nemzetiségeknek részük volt a magyar hetykeség és jólét dínomdánomos idején“. A magyar-osztrák monarchia feldarabolásának e bánásmód egyik főbb oka volt. A magyarok rendszeresen legázoltak minden szláv és latin (!) népet, ám Rothermere, akit a magyarság mai panaszai megindítottak, elfeledi, hogy ama keleti világ érzelmileg mennyire különbözik az angolszászokétól: a hosszú emlékezés és a kiirthatatlan gyűlölet világa ez... A magyarok hálásak, soha senki hasonló ovációban nem részesült, mint az ifjú Harmsworth s „bármiként vélekedjék is Anglia a trianoni szerződésről, méltányolnia kell azt a páratlan lelkességet, mellyel egy angol embert magyar földön fogadtak; nemcsak ragyogó személyes diadal ez, hanem figyelemreméltó politikai teljesítmény is“. A névtelen krónikás végül megvallja, hogy a magyarok iránt való rokonérzését mérsékli a magyaroknak Romániával szemben tanúsított eljárása, különösen a bukaresti béke emléke s a meggyőződés, hogy Budapest, ha felülkerekednék (as „top dog“) megismételné az előadást.“ Ugyané folyóirat júniusi számában³ Newmann Craig alezredestől, az egykori katonai ellenőrző bizottság angol tagjától terjedelmes és a viszonyok némileg alaposabb ismeretére valló tanulmány jelent meg e címen: „Trianon — a szövetségesek szemszögéből nézve“ (Trianon — fföm an Allied Angié). A mérsékelt és nyugodt hangú cikk: nyílt és rideg leszámolás minden törekvéssel, mely Trianonnak felülvizsgálatára vagy történeti megfellebbezésére irányul. Ama, névvel meg nem jelölt angol szimpátiákat, melyek újabban Magyarország mellett szót emelnek, a brit jellemben gyökerező, hagyományos donquijote-izmus terhére írja. Non tagadja Craig, hogy Magyarország sokat veszített, de ez számára önként értetődik, hiszen elvesztette a háborút is, melynek egyik előidézője volt. Az ezeresztendő magyar uralom a kard erején épült s a karddal szerzett birtok — az írás szavai szerint — ímhol karddal veszett el. Nemzeti történetünk húszsoros kivonatát így zárja a cikkíró:

„Ez néhány szóban a magyaroknak Közép-Európában átélt nyugtalan története és ma senki sincs, aki vereségüknek ez új órájában a tiszteletből és rokonérzésből fakadó elismerést megtagadná tőlük. De hol a nagy igazságtalanság, ha — Magyarország esetében — a háború elragadja, amit a háború szerzett? Nem mondja-e az írás stb.“^{cc}

A cikk további menetéből kitűnik, hogy sem az írás, sem az osztatlan rokonérzés, sem az alezredes úr történetbölcselete nem hozhatnak nekünk vigaszt.

¹ The Review of Reviews, No. 461, 493. 1.

² The National Review No. 544, 498 kk. 11.

³ Ugyanott No. 545., 698—706. 11.

A háborút el kellett veszteni s a vesztesek mindentüké meglakolt. Egyedül Magyarország nem tud megnyugodni a reá mért sorsban. A szövetségeseknek meg kellett jutalmazniok hű fegyvertársaikat, a mai kis-antant derék nemzeteit, melyeket egyébiránt csak a nagyhatalmak energiája tarthatott vissza Magyarország teljes megsemmisítésétől; a magyarok, lám, minderről megfélelkeznek s a román hadsereggel szemben sem kívánnak hálásoknak mutatkozni, mely pedig megtisztította fővárosukat a kommunista terrortól. A hatalmak egyébiránt kénytelenek voltak a békéket a nemzetek önrendelkezési jog-elvére felépíteni. Ez a diadalmas elv Craig cikkében a magyar kisebbségek javára nem mozgósítható. Csehszlovákiának igen elismerő, sőt lettesen bámuló leírását azzal a tanáccsal fejezi be, hogy a háromnegyed milliónyi magyarság igyekezzék a három milliónyi németység példájára ennek az „erős, vállalkozó és eltökélt államnak“ kereteibe lojálisán beleilleszkedni.

„A drágán megszerzett és oly lelkesen megvédett cseh határok revíziója ezidőszertől kívül esik a praktikus politika körén.“

Romániát már kevesebb meglepéssel veszi szemügyre Newman Craig. Míg Csehszlovákia esetében nem óhajt tudomást szerezni a tót kérdéstről, addig itt észre kell vennie a belső politika és igazgatás súlyos válságát és az erdélyi oláhság ellenzéki szellemét. Ám vigasztalónak tartja, hogy a széthúzó románság egyben legalább szolidáris: a trianoni szerződés lelkes védelmében. Bármily súlyosak is a bajok egyébiránt Romániában, nagy hiba volna áldozatul esni a románellenes propagandának; Oláhország és kormányzati rendszere nem rosszabb a Balkánon és Közép-Európában általán dívó rendszereknél. E tizenhét milliós nép keményen védné határait bármiféle támadóval szemben.

Minden szimpátiamezsgalmat, mely a nehezen helyreállított közép-európai békét izgatásával veszélyeztethetné, Craig egyenesen végzetesnek tart. Csak a megváltoztathatatlanban való megnyugvás, csak a Nemzetek Szövetségének nagy művéből áradó kompromisszív szellem mentheti meg a világ e részét, mely lélektanilag kiváltképp alkalmas arra, hogy minden célzást, nyilatkozatot, ígéretet félreértsen, elcsavarjon: hiszen Közép-Európa népeinek

„önnömagukba, vezetőikbe vetett hitét, gyakorta fegyelmezetlen hadseregeikbe vetett bizalmát csupán a külvilágról és tulajdon jelentéktelenségükről való teljes tájékozatlanságuk múlja felül“.

Ha e nyájas szavakból bennünket is illet valami, köszönettel kell okulnunk az alezredes úr történeti leckéjéből. Ha eddig abban a téves hitben éltünk volna, hogy a magyarságnak ezeresztendőn át itt, a Duna völgyében magasabbrendű kulturális és civilizatórius, államalkotó és fenntartó feladatai és eredményei is voltak, most végre tudomást szereztünk Önnön-jentéktelenségünkről. Megfogadjuk az összes üdvös tanácsokat és kiábrándulunk nemzeti múltunkból és jelenünkben, vezéreinkből, sőt önnömagunkból is és minden áhítatunkat a trianoni békeműnek s a Nemzetek Szövetségének tartjuk fenn. Szerényen mindössze annyit kérünk, hogy a 'népek önrendelkezési jogát' — melyen a párizsvidéki békék állítólag felépültek — olykor-olykor az elszakított és minden emberi jogából kiforgatott magyarság javára is érvényesítsék. Megváltjuk: Newman Craig úr itt kifejtett történeti szemlélete erre sem ad kecsegtető ígéretet.

A CONTEMPORARY REVIEW legfrisebb — júliusi számának egész külpolitikai haviszmléjét a „tízestendő Csehszlovákia“ ünneplésé-

nek szenteli. Nem szorul bizonyításra, hogy ezt a nagyon is jókori jubilálást a Rothermere-akció ellenszeréül szánta az az angol folyóirat, mely időről-időre szívesen tesz tanúságot magyarellenes hajlandóságáról. George Glasgow terjedelmes cseh-védő cikke megérdemli, hogy a Magyar Szemle szakértői visszatérjenek reá. É helyen elég lesz annyit felemlíteni, hogy az ünneplő cikk korántsem tanúsítja a tízéves állam fdsőbbeséges biztonságérzetét és nyugalmát. Prágában azt tudakolták az angol cikkírótól, miért nem sikerült Benesnek megakadályozni Harmsworth magyarországi látogatását? A londoni cseh követ, Jan Masaryk (az elnök fia), vájjon miért nem gátolja meg a Daily Mail megjelenését? Pozsonyt Glasgow úr a csehellenes magyar propaganda főfőszkének tekinti s nem tagadja, hogy e propagandának kellemetlen bariba mindinkább jelentkezik. De elég rokonszenves az az őszinteség, mellyel elismeri, hogy a Seton Watson tiszteletére májusban rendezett pozsonyi fura parádé csupán 'ellentüntetés' volt s hogy az ünnepekt maga is érezte a helyzet fonákságát. A cikkíró nyaralóhelyén felkereste a tízéves állam fejét és a látogatás során igen tanulékonynak bizonyult. Glasgow cikkét olvasva azt kell hinnie az idegennek, hogy a cseh politikusok pusztaság és romok helyén emelték az új állam pompázó épületét. Csodákat főként a közoktatás terén látunk: a Felvidéken és a rutén földön — Masaryk szerint — egyáltalán nem voltak iskolák; most Szlovákiának 3.000, Ruthéniának 1.000 iskolája van! Angliában aligha fogja eltéveszteni hatását ez az oktatásügyi fejezet; hiszen Csehország e kultúrmunkájával megszűnt „Szlovákiában az írástudatlanság, ez az európai botrány; melyet a magyar arisztokraták szándékosan idéztek elő”.¹ Ezek az arisztokraták George Glasgow-nak egyébiránt is sok gondot okoztak; miattuk kénytelen volt a magyar történelem tanulmányába elmélyedni. Az elmélyedés eredményeiből álljon itt néhány sor mutatóba:

„Az 'arisztokrata' szót annak a kicsiny, csodálatos magyar felső osztálynak megjelölésére használjuk, melynek egyszerű szempontja az volt, hogy egy nemzet — mint Caesar Galliája — két részből áll. Magyarország két részre oszlott, — azon kevesekre, akik nem dolgoztak, s azoknak tömegeire, akik dolgoztak számukra. A háborúelőtti Magyarország 'arisztokratájának' sok földmívelést űző rabszolgája volt, magyar és tót, s a paraszt tiszte volt, hogy imi-olvasni ne tudjon, de szántson-veessen urának és parancsolójának nagy kiterjedésű birtokain. A szlovák forradalom e rabszolgákat 1918-ban felszabadította. Árpád király szobrát, mely a devini hegyfokon állt, jelképesen döntötték le a szlovák katonák...”

A szlovák és magyar rabszolgák tehát felszabadultak; ez persze nem elég, mert a felszabadítottakért lelki és szellemi téren tenni is kellett valamit. A Contemporary Review meglegedéssel vesz róla tudomást, hogy:

„Dr. Hodzsa Milán, szerencsére máris a békés nevelés útjaira irányította Közép-Európa parasztjait. Középeurópai paraszt-antantot alakított. A magyar parasztok még nem csatlakoztak, de alapos a remény, hogy hamarosan csatlakozni fognak. Vannak, akik ez agrármozgalmat nagy dolognak tartják, melyből egy szép naponta középeurópai politikának fontos tényezője fog kialakulni.

Amiből látnivaló, hogy a Contemporary Review ugyancsak lelken viseli szegény Közép-Európánk sorsát és felőle gondosan igyekszik közönségét tájékoztatni.

FRANCIAORSZÁGBAN, igen érthetően, nyugtalansággal figyelik a középeurópai helyzet újabb alakulásait. René Pinon, a Revue des Deux Mondes külpolitikusa, hónapok óta izgat ama tünetek miatt, melyeket ő egyetlen

¹ Contemporary Review, No. 751, 103. 1.

² Ugyanott 104, 1.

nagy keretbe foglal össze: Magyarország revíziós óhajta, a Rothermere-akció és Olaszország balkáni politikája szinte egymásba kapcsolódó láncszemek. A lánc végét Mussolini tartja kezében: egy rántás és az igazságon és emberiségen nyugvó nagyszerű békemű — oeuvre de justice et d'humanité — rombadől.¹

Am ha Pinon helyesen látja a dolgokat és a békét diktáló nemzetek valóban „szoros szolidaritásban ügyelnek a szerződések fenntartására”,² akkor érthetetlen Franciaország izgalma. Valószínű, hogy az izgalom oka éppen e 'szolidaritás' megrendülése; ha Franciaország időről-időre nem hajtáná be az esedékes hűségnyilatkozatokat (lásd Baldwin már fentebb érintett vélekedését a Rothermere-akcióról), azt kellene hinnünk, hogy a Quai d'Orsay a kisantanttal magára maradt a középeurópai helyzet mentésében:

„Az olasz politika — Angliából, Rothermere lord sajtójából bátorítást merítve — istápolja és ösztökéli a magyar irredentizmust s ezzel kérdésessé teszi az 1919-es szerződéseket és határokat. Felesleges Mussolininek nyilatkozatait és az ötven olasz képviselőnek magyarországi diadalútját emlékeztetbe idézni. Mostanában Mr. Esmond Harmsworth az, aki hat angol újságszerkesztő kíséretében gyűjti a magyarok ovációját. Legfőbb ideje volt, hogy illetékes hang igazítsa a helyes kerékvágásba a dolgokat s jó, hogy ez a hang Csehszlovákiából kelt számyra. Osusky, az igen kiváló párizsi cseh követ, néhány kategorikus szóban hangsúlyozta a határok érinthetlenségét: „A békekonferencia, úgymond, elismerte, hogy a Duna leszen a csehszlovák állam független létének alapja, minden kampány, mely határainak módosítására törekszik, úgy tekintendő, mint az állam léte ellen irányuló támadások.” Valóban, nincsen lehetséges béke, csupán az, mely a határok biztonságán alapul”...³

Pinon azt kívánja, hogy a „trés distingué“ Osuskynak e mély értelmű szavait mindenütt megszívleljék. Legfőbb ideje, hogy minden tűzzel játszó, könnyelmű politikai gyermek töredelmesen belássa: csupán egy formája van az egyensúlyi állapotnak, a rendnek, a békének Európában s ez az, amely a Dunát Osusky úr államalakulata számára biztosítja. A Reme des Deux Mondes méltán elvárhatja, hogy a békének ez üdítő légkörében Magyarország is boldognak tudja magát.

A párizsvidéki szerződések tehát az Igazság, az Emberiség s a Béke aranykorát varázsolták e szegény földtekére s e nagy Harmóniát csupán az Antikrisztus bontja meg: Mussolini.

„Mussolini — írja Pinon⁴ — megrendíti a helyreállított nyugalmi állapotot s újból mindent kétségessé tesz. Táborot cserél és átpártol azokhoz, akik elvesztették a háborút, miután e háborút akarták, — és Európa számára új válságokat készít elő. Egész másként beszél Poincaré: „Franciaország egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy megmutassa: az erőszakos megoldások helyett az ítéleten nyugvó rendezésnek adja az előnyt és ezenfelül minden közeledésre kész, feltéve persze, hogy a szerződések revíziójának semminemű hátsó gondolata nem zavarja s nem gátolja meg a baráti kapcsolatok megújulását.”

Fájdalom, Magyarország megint csak vesztes. Osusky után Poincarének is van egy békeformulája, mely mindenkinek boldogságot ont, csak reánk nem derül belőle fényugár.

„Íme, ez a véleményeltérés, Európa mai helyzetében Franciaország és Olaszország közt”, — folytatja Pinon; „hasztalan volna tagadni, hogy az eltérés komoly s hogy nem fogják formulákkal megoldhatni.”⁵

¹ Revue des Deux Mondes, június 15, 956. 1.

² Ugyanott.

³ Ugyanott, június 1, 719. 1.

⁴ Ugyanott június 15, 957. 1.

⁵ Ugyanott.

De téved, áld azt hiszi, hogy ez a komoly 'véleményeltérés' a békének valaminő elméleti értelmezése körül forog. Pinon, ha kétheti krónikáját őszinte órában írja, nyíltan állítja fel a két ország hatalmi versenyének kínos problémáját:

„Az olasz külpolitikái rendszer boltívének hordozója: a Magyarországgal való szövetség. (Más helyen 'szerelmi házasságnak' hívja.) ... Könnyű eltalálni, hogy e rendszer, — bár közvetlenül a kisantatra céloz, melyet megbontani törekszik — közvetve Franciaországot veszi célba, melynek befolyását megtörni kívánja.¹ „A kis népek — írja az Impero — érzik, hogy a politika jogara Párizsból Rómába került s hogy Rómával és Mussolinival számolni kell.“ íme, ez az összes, valóságos és fiktív cselszövéseknek titka, melyekkel az olasz képzelődés mostanában önmagának tetszeleg... A háború után Franciaország semmiféle hegemoniára nem törekedett, ilyet nem gyakorolt. Amit áhított, az volt, hogy Európában megszervezze nem felsőbbtségét, hanem a békének, a rendnek s a stabilitásnak állapotát, melyre az összes háborúpróbálta népeknek a legnagyobb szükségük volt. (Olaszország természetes ellenfele — Anglia!) A barátsági szerződések és a védőszövetségek, melyet Franciaország Lengyelországgal, Romániával, Jugoszláviával megkötött, szoros antantja Csehszlovákiával egyedül a maradandó békét célozzák. Bárki törekednék is az európai stabilitás ez erős alaprétegeinek megrendítésére, — a békét borítaná fel. Az olasz politika ilyként — kétségkívül szándékátlanul — a zavar elemeit batorítja...“²

A Rothermere-akció ilyként messze kinőtt a Daily Mail kétmillió olvasótáborából és Csonka-Magyarország határaiból. Ez a sajtókampány bizonyos mértékben az európai hatalmak vívótere lett. Ily bonyolult helyzetben el kell készülnünk rá, hogy aki a jövőben Trianonért lelkesül, (számuk hirtelen megnőtt!) egészen más kapcsolatban önmagát védi s aki Rothermere-t gáncsolja, az saját ellenségeinek valamelyikére kíván csapást mérni. Politikai-földrajzi helyzetünknek és képtelen fonákságainak köszönjük, hogy Magyarország sebei szinte általános, mondhatni szimbolikus jelentőséget nyertek.

BALOGH JÓZSEF.

JÚNIUSI SZEMLE.

MIDŐN júniusi szemlénket megkezdjük, elsősorban egy olyan mozzanatról kell megemlékeznünk, amely a pártok küzdelmei fölé vetíti a nemzeti egység gondolatát. Magyarország kormányzója a múlt hónapban töltötte be hatvanadik életévét, amely körülmény alkalmat adott arra, hogy a közvéleménynek minden egyes tényezője meghajtsa az elismerés lobogóját azon férfiú előtt, akinek nevével Szeged óta egybeforrott a magyar feltámadás rögzös útja és akinek példátlan önzetlensége és kifogástalan erkölcsi

¹ E kapcsolatban nem lesz talán haszontalan Maxwell H. H. Macartney egy jelentős cikkére utalni, mely a középeurópai kérdésnek angliai felfogására jellemző. „Egy Balkánbloss felé“ (Towards a Balcan Bloc) címen a Fortnightly Review 735. számában (311. kk. 11.) M. úgy látja, hogy a kisantant, mely a legyőzött Magyarország sakkbantartására alakult, elvesztette tartalmi jelentőségét. Magyarország mai kormánya, melynek jellemzésére igen elismerő szavakat talál, biztosítja külpolitikájának nyugalalmát. Az olasz-magyar barátsági szerződés cikkirő szerint igen fontos; egyik eleme Itália balkáni politikájának. A kisantant szervezetét egy életképesebb csoportosulás fogja felváltani: egy Balkánbloss lesz ez, melyet Olaszország kíván felsőbbségben irányítani. M. azt reméli, hogy a Balkán népei végre érvényesíteni fogják a mindinkább izmosodó elvet, amely szerint „a Balkán a balkániaké“. Mindez, idejét múlta külső beavatkozás elhárításával autonóm módon fognak a Balkán nemzeti egymással szövetkezni s az európai nagy politika tényezőjeként jelentkezni.

² Ugyanott május 1, 237/8.

színvonala nagy mértékben járult hozzá ahhoz, hogy annyi külső és belső akadály ellenére a megcsonkított Magyarország tényezője lett az európai politikának és valamelyes megélhetést nyújt lakosainak. Az ünnepek sorozatából különösen kiemelkedik a vitézek avatása, mely alkalommal a kormányzó megszívleendő, mindenki által követendő szavakat intézett a nagyháború hőseihez. Szerencsésen és nyomatékosan utalt arra, ami neki, mint államfőnek, a nemzeti lelkiismeret kifejezőjének és a nemzeti öntudat letéteményesének vezérgondolata: könnyelműségekkel nem szabad kockára tenni azokat az eredményeket, melyeket annyi fáradsággal és áldozattal elértünk. Ez valóban olyan tétel, melynek talapzatán minden magyarnak egyesülnie kell; a mai kormányzati rendszer kétségtelenül nagy eredményeket mutat fel, ezek az eredmények itt vannak és minden további fejlődésnek ezekre kell épülnie.

A választójog kérdése ismét előtérbe került. Rassay Károly vetette fel ferencvárosi beszédében, amelyben — külpolitikai okokból — az általános titkos választójog meghonosítását és az ország közéletének demokratizálását sürgette. Az odadobott kesztyűt Bethlen az egységes párt értekezletén tartón nagy beszédében vette fel. Kikelt a „hamis illúziók politikája“ ellen. Az általános titkos választójog hívének mondta magát annyiban, hogy utalt a választás titkosságának pártprogramm-voltára, azonban kijelentene, hogy az általános titkos választójog „történelmi idők fejlődésének következménye“ és ő, mint a történelmi fejlődés embere, megvalósítását egyelőre időszerűtlennek tartja.

Bethlen fejtegetései pártjának tetszésével találkoztak.

A baloldali sajtó rendre megszólaltatta a képviselőház többségi és kisebbségi pártjainak markáns egyéniségeit. Kiderült, hogy többségük a titkos választás híve, sőt annak azonnali megvalósítását tartaná helyesnek. A közhangulatot azonban a magyar újságírás nesztora, az általános titkos választójognak egykor oly elkeseredett ellensége: Rákosi Jenő fejezte ki legjobban, kifejtve a Pesti Hírlapban, hogy a titkos választás úgy is érett gyümölcsként fog az érdekeltek ölébe hullani, kis türelmet tehát tanúsíthat mindenki az előfeltételek biztosítása tekintetében.

A legfontosabb előfeltétel kétségkívül az általános műveltség. Ebben a tekintetben egy, az országgyűlésen kívül álló tényező ragadta meg a kezdeményezést: Magyarország kormányzója, a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett kéziratában megbízást adott a nyolcosztályos elemi iskola rendszerének előkészítésére, amely szép terv 1940-ig valóra válik.

Az államfő bölcsesége mellett ebben az eredményben része van a sokat támadott szakminiszternek is, akinek a nagyközönség által nem mindig felismert nagyszabású tervei hovatovább a be nem avatottak előtt is az egységes nemzeti kultúrprogram körvonalait öltik magukra. Amilyen bátorsággal tört lándzsát a közoktatásügyi miniszter az egyetemi oktatás bajainak kiküszöbölése mellett, éppen olyan figyelmet érdemel a karcagi beszéde, melyben erősen kiemelte, hogy a múlt korszaknak és a múlt kormányoknak az Alfölddel szemben súlyos mulasztásaik vannak. Ezeknek a mulasztásoknak részbeni törlesztése az is, hogy az ugyancsak június hónapban közzétett százharminc milliós beruházási program keretében belül tizenegy millió pengő szolgál új tanyai iskolák felállítására, ami — ha messze jövőben is, de kétségtelenül gyümölcsöző befektetésnek látszik.

A képviselőházi viták során két mozzanat emelkedik előtérbe. Az egyik az Öregségi és rokkantsági biztosítási javaslat, a másik az OFB javaslat és a vele kapcsolatos gyufamonopólium ügye.

Az öregségi és rokkantsági biztosítás megvalósítását pártkülönbőség nélkül mindenki melegen üdvözölte. A szociáldemokrata párt inkább taktikai

szempontból fejtett ki bizonyos ellenállást a részleteknél. Kiemelkedik a vitából a népjóléti miniszter beszéde, aki a tőle megszokott tömörséggel és világos okfejtéssel mutatott rá a polgári társadalom szociális kötelességeire és okolta meg azt, hogy kis államunk miért kénytelen a társadalmi kérdésnek úgy szélsőségesen jobb-, mint szélsőségesen baloldali megoldásával szemben a bizalmatlanságra és miért kell a kapitalisztikus rend fenntartása mellett mindent megtennünk az egyének, különösen a gyengébb egyének védelmére. Drámai fordulatot vett a beszéd akkor, mikor a szociáldemokratákat nyílt színvallásra hívta fel abban a tekintetben, hogy nemzeti vagy nemzetközi alapon állanak-e, hajlandók-e a többi polgári párttal való együttműködésre.

Nagyobb vihart keltett az Országos Földbirtokrendező Bíróságról szóló javaslat és a gyufamonopólium. A földbirtokreformról szóló törvény ugyanis annak idején egyrészt öt évre szorította a megváltási eljárás megindíthatóságát, másrészt nem gondoskodott a földreform pénzügyi lebonyolításáról; ezt a hiányt tehát valamiképpen ki kellett küszöbölni. A kormány által előterjesztett javaslat erős, némelyek szerint talán túlságos visszatérést is jelentett a magántulajdon szentségének elvéhez; az Országos Földbirtokrendező Bíróság csökkent létszámmal a folyamatban levő ügyek bevégzésére és az állami felügyeleti jog gyakorlására maradt volna meg; a javaslat 7-ik §-a szerint jóváhagyás lett volna szükséges bizonyos ingatlan-átruházásokhoz, bérletekhez; az állami elővételi jog jóformán csonkítatlanul megmaradt.

Különösen a nagybirtokosok köréből élénk ellenzést váltott ki úgy a forgalom korlátozása, mint az a végtelenül szerény eszköz, amelyet a telepítési és földbirtokpolitikai szempontokból feltétlenül szükséges elővásárlási jog jelent. Előkelő helyről is éles megjegyzések hangzottak el abban az irányban, hogy — ha a javaslatból törvény lesz — a magyar földbirtok értékesítésének egyetlen lehetősége az árverés; Hadik János gróf felsőházi beszédeben még azt is kifogásolta, hogy a bíróság gyakorolja a felügyeleti jogot, jöllehet annak idején éppen ő volt legerősebb szószólója annak, hogy a földreform lebonyolítása bírói jogvédelem alatt álljon.

A kormány nagyon előzékenynek mutatkozott: Bethlen nagy felsőházi beszédeben nyomatékosan kifejtette, hogy a kormány nem akar új földreformot. Megragadta egyúttal az alkalmat arra is, hogy a túladóztatás kérdésével foglalkozzék és kiemelte, hogy az ingatlan terheinek csökkentésére szükség van, ezzel azonban meg kellett vágni az államháztartásban a takarékoság helyreállítását, ami viszont nem lehet hatályos, ha a társadalom ilyen túlzott fényűzést fejt ki. A törvényjavaslat módosítása során a vitatott 7-ik §. oly formát öltött, hogy az ingatlanforgalom jóváhagyása a földművelésügyi miniszter hatáskörébe került, az elővásárlásoknál pedig kötelező a képviselőház, felsőház és Mezőgazdasági Kamara tagjaiból alakult véleményező szerv meghallgatása.

A felsőház költségvetési vitája színvonal és szakértelem tekintetében nem várt és nem remélt eredményeket mutatott fel. A felsőházi költségvetési vita a napikérdéseken túlmenően a nemzeti lét nagy problémáira is kiterjedt; különös figyelmet érdemelnek Huszár Károly fejtegetései a magyár család válságáról, amelyek a miniszterelnöknél is erős megértésre és visszhangra találtak.

Nagy hullámokat vertek fel a gyufamonopóliumról szóló javaslat rendelkezései. A svéd-amerikai gyufatröszt ugyanis 50 évi gyufaegyedárúság ellenében 36,000.000 dolláryi kölcsönt bocsát rendelkezésre 92-es árfolyamon 57%-os törlesztéses kölcsönkamattal. Ebből kölcsönt kapnak az új földtulajdonosok az altruista magyar pénzüzetek közvetítésével; a megváltást szenvedettek pedig megkapják az igénybevett földek vételárát.

A támadások különösen két irányban voltak igen élesek. A napisajtóban nyilatkozó szakértők szerint — figyelembevéve a gyufa árának tervezett emelését is — tulajdonképpen magasabb kamatozású lenne a kölcsön, aminél állítólag kedvezőbb feltételek mellett is lett volna kölcsön felvehető. Igen súlyos tehernek hirdették ezek a szakértők azt is, hogy a megváltást szenvedett nagybirtokosok a váltságösszeg kétharmadát készpénzben, egyharmadát kötvényekben kapják; ellenzéki körökben felmerült tehát az a gyanú, hogy itt tulajdonképpen nagybirtokosoknak adott előnyről van szó, melynek terheit antiszociális fogyasztási adóval éppen a legszegényebb néposztályok viselik.

A pénzügyminiszter szakszerű felvilágosításai a parlamenti ellenzékét is megnyugtatták; kedvezőbb kölcsön nem volt elérhető; a földreform pénzügyi lebonyolítása szükségessé vált; nemcsak a nagybirtokos kap váltságösszeget, hanem éppen a kisember jut kedvező hitelhez terhének törlesztésére; a nagybirtokosnak juttatott összegek a nemzet gazdasági élete vérkeringésében új életerőt jelentenek. Az előbbi érvek előtt általában meghajolt mindenki; az utolsót illetőleg azonban sok helyről az az aggodalom nyilvánult meg, hogy a nagybirtokosok esetleg fényűzésre és nem beruházásokra fogják fordítani ezeket a nem remélt anyagi előnyöket.

A teljesség kedvéért megemlékezünk még arról, hogy a Hatvani-per ítélethez jutott, az októbrista szárny pedig Károlyi vagyonának feloldását kísérelte meg olyan perújítási kérelemmel, melyben döntő bizonyíték az volt, hogy Károlyi francia vezetőférfiakkal nem állott összeköttetésben. Ez a körülmény azonban — amint erre helyesen mutattak rá — a per érdemére döntő nem lehetett.

VINDEX.

KÜLPOLITIKAI SZEMLE.

- *A Népszövetségi Tanács ülészaka: Szentgotthárdi optánsper, lengyel-litván kérdés.*
- *Francia stabilizáció, új német kormány és régi békeiránya, olasz békepolitika. — Kellogg-féle békepaktum. — Kína. — Szerb-horvát kérdés, kisantant nyilatkozat. —*

AZ ELMÚLT hónap világpolitikai eseményeiben a béke és a nyugalanság motívumai színes összevisszaságban fonódnak egymásba. Az egyik oldalon látjuk a Népszövetségi Tanács júniusi ülészakának tárgyalásait, amelyekről a legnagyobb jóakarattal is meg kell állapítanunk, hogy nem emelkedtek az intézmény világpolitikai hivatásának magaslatára; a másik oldalon pedig a valóban nagyjelentőségű világpolitikai események egész sorozatát találjuk, melyekből a békepolitikai tendencia felismerhetőleg kiütöközik: ezt a hangot ütötte meg Mussolini nagy exozéja az olasz szenátus június 6-i ülésén, ezt a célt szolgálja Poincaré nagyszabású stabilizációs munkájának betetőzése a francia frank tényleges kurzusának legalizálása által; megoldást nyert a német válság a „nagy személyiségek“ kabinetjének megalakulásával, amelynek külpolitikája, mint azt előre láttuk, Stresemann személyének és koncepciójának bélyegét viseli magán; az amerikai választójegyzék a Kellogg-féle békepaktum ügyében általában jó fogadtatásban részesült és e tárgyalások sikeres befejezésének megvan a teljes reménye; ez események középeit az egyetlen kétes elem a kínai kérdés fejlődése: vajjon az észak-kínai kormány eltűnése meghozza-e tényleg Kína egységesítését, békét jelent-e a Távol-Keleten? Ezek mellett az első plénumra tartozó és nagyobb jelentőségű mozzanatok mellett, mint másodrendű fontosságú eseményt érdemes a belgrádi kamarában lefolyt véres gyilkosságot fel-
említeni, mely a kisantant államok benső kohéziójára szinte szimbolikus

erejű fényt vet ugyanakkor, amikor a három állam politikai egységét nagy publicitással igyekeztek egyidejűleg kifelé dokumentálni.

A Népszövetségi Tanács ötvenedik ülészakának napirendjén három fontos kérdés állott: a szentgotthárdi incidens, a magyar-román agrárkonfliktus és a lengyel-litván viszály. A szentgotthárdi ügy tárgyalása határozottan nem volt minden pikantéria nélkül. A Tanács márciusban kiküldött hármass bizottsága — Beelaerts van Blokland holland külügyminiszter, Frokope finn külügyminiszter és Villegas, Chile római nagykövete — és az általuk megbízott szakértők jelentése nem hozta meg azt az eredményt, amelyet az ügyet nagydobra verő kisantant hatalmak reméltek attól. Megállapította ugyanis a bizottságnak a Tanácshoz intézett jelentése, hogy a magyar kormány kizárólag a vasúti és áruforgalmi nemzetközi szabályok szerint járt el, de hogy ezeknek teljesen meg is felelt; hogy ugyan nem kereste az áru desztinációjának megállapítását, de viszont a bizottság sem talált semmiféle adatot arra nézve, mintha az árunak Magyarországon kellett volna maradnia. A Tanács hosszadalmasan, titkos üléseken tárgyalta ezt a jelentést, amelyeken a kisantant államok képviselői olyan hevesen s olyan inszINUÁDOKKAL támadták a bizottság tagjait, akiket pedig magyatbarátsággal semmi esetre sem lehet megvádolni, legfeljebb politikai érdektelenséggel, hogy e támadások politikai és lélektani hatásáért mi csak hálások lehetünk nekik. A nyílt ülésen azután mind a három képviselő, akiket Paul-Boncour francia delegátus fényes dialektikájával támogatott, felsorolta mindazt, amit rosszszeműen bele tudott magyarázni a jelentésbe és végül elfogadta a tanácsi határozatot, amely sajnálkozását fejezi ki a felett, hogy a magyar kormány nem járt el másképp; egyidejűleg pedig a Tanács javaslatot fogadott el arra nézővé, hogy a főtükárnak egyrészt hasonló esetekben, azaz amikor a békeszerződés katonai intézkedéseinek érvényesítéséről, másrészt az Egyeségokmány 11. pontja alapján indítandó eljárásról van szó, kötelessége és joga az érdekelteket vagy feleket felhívni a status quo konzerválására. A bizottság tagjai ellen indított izléstelen és szokatlan támadásnak célja az volt, hogy a tanácstagok kedvét elvegyék attól, hogy hasonló esetekben előadói szerepre vállalkozzanak s hogy így az vizsgálati eljárást rögtön alkalmazzák lehessen.

Az úgynevezett optánkérdés tárgyalása és ideiglenes elintézése mindenkiben, aki a népszövetségi intézményben bizonyos morális erők és jogi elvek érvényesülését óhajtáná látni, nem pedig a tényleg pillanatnyilag fennforgó politikai erők és érdekösszeköttetések európai koncert-szerű játékát, kellemtelen és kényelmetlen érzéseket hagyott hátra. Apponyi Albert grófnak egy monumentális, jogilag és szónokilag művészi tökéletességgel felépített rövid rögtönzése után, mely a jelenlévőkre láthatóan nagy hatást tett, a nélkül, hogy meg lett volna bennük a bátorság ennek következményeit is levonni, a Tanács ismét, Isten tudja hányadszor, felszólította a feleket, hogy tárgyaljanak egymással és egyezzenek meg, mert ez a legjobb mód. Ezzel a kérdés erre az ülészakára d volt intézve s a román beadvány az Egyeségokmány 11. cikke alapján szintén, bizonyos mértékben elutasításszerűen, elintéztést nyert, nyitva maradt azonban a magyar indítványról való döntés, amdy szerint a Tanács a békeszerződés 239. cikke alapján köteles a pótbírákat kiküldeni. A román külügyminiszter még kísérletet tett arra, hogy a Tanács tagjait a magyar kormánynak teendő javaslata puccsszerű előadásával megnyerje magának és az elnöklő kubai delegátus hasonló puccstechnikával befejező nyilatkozatban azt próbálta elhitetni, mintha az optánügy ezzel a határozattal végleg elintéztést nyert volna. Mindennek azonban semmi jogi jelentősége nincs, amit Apponyi Albert gróf az elnökhöz intézett levelében még le is szögezett. Most pedig várjuk, hogy a román kormány tényleg

formálisan is megtegye javaslatát, melynek előadására Titulescu jónak látta a Tanács tagjainak impresszionálására a nyílt ülés nagy publicitását felhasználni. Kérdés, vajjon adós marad-e Románia a bejelentett ajánlattal vagy csak utolsó percben, a szeptemberi ülésezések előtt fogja-e megtenni? Ha azután, akár így, akár úgy alakul a helyzet, Bukarest ezúttal sem lesz hajlandó a jogi álláspontok fenntartásával a tisztességes méltányosság alapján egyezkedni s ismét csak az esetleg 1943 után megállapítandó, ma még chimérikus reparációk alapján, melyekre notabene másoknak, hitelezőinek van elsőbbségi joguk, akarna ismét tárgyalni, akkor reméljük, hogy a magyar kormány megfelelő komoly és aktív diplomáciai előkészítés után, amely természetesen körültekintő figyelmet, a világpolitikával való állandó érintkezést és gyorsan reagáló taktikai érzést kíván, fel fogja vetni Géniben határozati javaslat formájában azt a kérdést, vajjon a Tanács hajlandó-e a békeszerződés 239. pontját végrehajtani vagy nem, s ha nem, honnan meríti azt a jogát, hogy a szerződés egy pontját revideálja a többi szerződő fél hozzájárulása nélkül s ha megvan ez a joga, hajlandó-e ezt a trianoni békeszerződés többi 363 paragrafusára kiterjeszteni? A Tanácsnak nyílt ülésen választ kell adnia ezekre a kérdésekre s minden tanácstagnak vállalnia kell a határozatból ráeső felelősséget. Bízunk benne, hogy a magyar kormány nem fog visszaadni ennek a jogilag megdönthetetlen szilárdságú lépésnek a megtételétől. A felől alig lehet kétség, hogy ma már mindenki, politikus, jogtudós vagy újságíró, aki a problémával foglalkozott, tudja, hogy jogilag a mi álláspontunk az abszolút helyes s a román felfogás mellett csak opportunitási, politikai és szociális argumentumokat hoznak fel, amelyek pedig nyilvánvalóan nem tartoznak a kérdés megítélésének a mai stádiumába. Ma, leegyszerűsítve, arról van szó, van-e a szerződéses döntőbírói intézménynek ereje és jövője, hogy ennek őre-e a Népszövetség és hogy a békeszerződés végrehajtható-e vagy sem?

A lengyel-litván viszály az előadó hollandi külügyminiszter, Zaleszky lengyel külügyminiszter, Voldemaras litván miniszterelnök és Chamberlain szócsatája után ismét halasztó határozattal nyert elintézés: a hatalmak azt remélik, hogy a szeptemberi közgyűlés ideje alkalmasabb lesz a renitens litván megfélemezésére. Kétségtelen, hogy Voldemaras teljesen negatív fellépése nem szerezte meg a tanácstagok s a világpolitikai közvélemény szimpátiáját; tény azonban az, hogy a kemény, de intelligens fejű litván miniszterelnök ma már teljesen kiismeri magát a Tanács eljárási szabályainak útvesztőjében s hogy akarata ellenére a Tanács nem tudja őt semmiféle olyan helyzetbe belekényszeríteni, amely az ő politikai felfogásával ellentétben állna. Azt aztán a politikai helyzet és a taktikai érzés döntheti el — benyomásunk az, hogy Voldemarasnál az utóbbi csak igen csökevényesen van meg — vajjon adott esetben és a rendelkezésre álló erők mérlegelésével a bölcs engedékenység vagy az erélyes negáció-e a helyesebb magatartás?

Mint már mondtuk, a valóban fontos világpolitikai események a Tanács körein kívül folytak le, már csak azért is, mert ezen az ülésszakán sem Briand, sem Stresemann nem vettek részt, Chamberlain egyedül dominálta a helyzetet. A francia külügyminiszterről örömmel állíthatjuk meg, hogy egészsége helyreállott s hogy csak éppen a genfi út fáradtságától óvta meg magát, de mind a Quai d'Orsayn, mind a Palais Bourbonban régi rugalmasságával vette fel tevékenységét. Az új választásokból származó francia kamarának, amely meglepő változásokon ment keresztül, érdekes s valóban történelmi jelentőségű napjai voltak. Ma még mikroszkópikus vizsgálat alapján is nehéz megállapítani, vajjon a nemzeti egység jegyében választott kamara, amelynek tengelye a választások pillanatában határozottan jobbfelé irányult, milyen kohéziót és fejlődést fog mutatni. A francia képviselőket választási

programmjuk vagy pártjelszavaik, amelyek alapján bekerülnek a Házba, nem kötelezik, nincsenek merev pártkeretek és így a körülbelül 300 új képviselő elhelyezkedése a kamarában még nem fejeződött be. A kívülálló számára például nehezen érthető jelenség volt, hogy a formáik választások — elnök és bizottsági elnök választás — szinte egyöntetűen baloldali többségeket hoztak létre. Viszont azonban a nemzeti egység győzedelmes miniszterelnökének, akinek hideg s szenttelen ember letére, Franciaországban egészen meglepő és rendkívüli tekintélye van, megvolt minden egyes alkalommal a szükséges óriási többsége, amikor csak kívánta s amikor felvetette a bizalmi kérdést, így szinte ellenzék nélkül fogadtatta el pénzügyi javaslatait, amelyekkel a frank kurzusát tizenhét hónapi tényleges stabilitás után véglegesen törvényesen stabilizálta s visszatért a törvényes aranyalapra. Nagy műve, mellyel az országot a pénzügyi romlástól példátlan energiával és keménységgel megmentette, ezzel betetőzést nyert. A frank ugyan eredeti értékének egy ötödére szállt le (1 arany frank = 4 92 törvényes frank), ellenben az ország pénzügyi hitele helyreállott s ha sikerül az amerikai adósságok kérdését rendezni, akkor békebeli standardját is újból el fogja érni. Mindenesetre nagyjelentőségű haladás Poincaré politikájában, hogy most már hajlandó az amerikai adósságok kérdése s a német reparációs fizetések — a Dawes-terv újjászervezése — között bizonyos kapcsolatot létesíteni s ha az Egyesült-Államok oldaláról ez megfelelő aktív érdeklődéssel találkozik, akkor a Poincaré-kormány legközelebbi feladatává válhatik az európai béke és konszolidáló munkájának befejezése, a Dawes-terv megfelelő adaptálása és revíziója alapján. A kormány általános politikájáról szóló vita alkalmából szintén az egész nemzeti blokk Poincaréra szavazott — a 612 főnyi kamarából 450-en szavaztak vele — és így a kormányzás stabilitása késő őszig ismét biztosítva van. A helyzetet bizonytalanná csak az teszi, hogy ezt a többséget mindig csak Poincaré erélyes fellépésével lehet összekovácsolni, hogy tehát a többség állandósága egyáltalán nincs biztosítva s ezért valószínű, hogy vagy késő ősszel, vagy pedig, ha akkor a költségvetés letárgyalására sikerül ismét a többséget megkapni, legkésőbb januárban a kormánykrízis a bal- vagy jobbra orientálódás jegyében akuttá fog válni. A balra orientálódás itt nem jelent azonban veszedelmes radikalizálódást vagy pláne a szocializmus előnyomulását: legrosszabb esetben az egységes iskola elvének győzelmét és a tisztviselők jogainak kibővítését jelentheti. Kétségtelen azonban, hogy a radikális szocialisták nem hajlandók immár a jobboldali köztársasági csoporttal, az úgynevezett konzervatívokkal dolgozni, minthogy pedig Poincaré a kormányzás tengelyét nem hajlandó jobbra áttenni — ideális konzervatív letére doktrinér csökönnyősséggel hangoztatja: „Je suis un hömmé de gauche“, a nem egészen állandó hűségű radikális szocialisták miatt ezen a ponton ki kell törnie a válságnak.

A francia politikai helyzetnek Poincaréra beállított egyszerűségével ellentétben a német parlamentnek nem lévén egy a pártok felett álló abszolút tekintélyű vezéregerényisége — Stresemann betegségére megbénította aktivitásában — a német kormányválság rendkívüli nehézségek között talált megoldást. A választások alapján az úgynevezett nagy koalíciónak kellett volna létrejönnie az országgyűlés legnagyobb pártjának, a szocialistáknak vezetése alatt. Az alkotmányos formákhoz lojálisán ragaszkodó Hindenburg elnök meg is bízta Müllier Hennaim képviselőt, a szocialista párt vezérét a kormányalakítással, azonban ez a mondott alapon a német néppárt politikailag és taktikailag teljesen érthetetlen csökönnyőssége következtében nem tudott létrejönni. Valószínűleg abból az elgondolásból indulva ki, hogy elnökének, Stresemannak az új alakulásban feltétlenül benne kell lennie, a párt, s első sorban vezére, Scholtz képviselő ezt a kétségtelenül előnyös taktikai pozíciót

túlságos hévvel akarta kihasználni s megkísérelte, hogy egyidejűleg a porosz kormánykoalícióba is benyomuljon. Braun porosz miniszterelnök a leghatározottabban visszautasította azt, hogy a birodalmi kormány alakulása bármiképpen befolyásolhassa a porosz kormány Összetételét. Erre Stresemann, aki pártja erőszakos taktikáját nem helyeselte, nyíltan szembefordult ezzel és az alkotmányra való hivatkozással, amely miniszteri felelősséget és nem pártfelelősséget ismer, személyiségekből alakuló kormány összeállítása mellett foglalt állást, akik nem pártjaik delegáltjaként és azok számarányában vennének részt, hanem személyes súlyuk szerint. Némi további nehézségek árán, melyeket csak Hindenburg elnök határozott és korrekt fellépése oldott meg, így aztán létre is jött június 28-án Frankén képviselőjének, Müller Hermannak vezetése alatt a német Reichstag reprezentatív embereiből álló kormány, amely, ha nem is a pártok számaránya szerint, de tényleg a nagy koalíció kormánya. Benne vannak ugyanis a szociáldemokraták képviselői: Müller kancellár, Severing belügyminiszter, dr. Hilferding pénzügyminiszter és Wissel munkaügyi miniszter, a centrum képviselőjében Guerard, a közlekedési tárca és a megszállt területeknek minisztériuma élén, a demokraták két reprezentánsa, Dietrich élelmezési miniszter és Kochwieser igazságügyminiszter, a német néppárt részéről Stresemann külügyminiszter és Curtius gazdasági miniszter, végül a bajor néppárt képviselőjében Schatzel postaügyminiszter. Meglepő ez Összetételben az, hogy a centrum, a koalíció második legnagyobb pártja, csak egy helyet kapott, amit az utolsó pillanatban alkalmazott helytelen taktikájának köszönhet, amellyel megkísérelte, hogy Wirth volt kancellár részére az alkancellári méltóságot felélessze és biztosítsa, ami Hindenburg elnök abszolút visszautasításával találkozott. A kormánynak, mely ősszel valószínűleg át fog alakulni numerikusán is a nagy koalíció kormányává, programja befelé az ipari munkás érdekeinek védelmében, de a szociális béke jegyében, a birodalom és az országok adminisztrációja egyszerűsítése irányában fog alakulni, kifelé pedig a legnagyobb határozottsággal Stresemann politikáját fogja követni, amelynek alapelve az, hogy háborút nem lehet és nem érdemes csinálni, tehát ezt ki is zárja politikai eszközeinek sorából és ezért nyugodt következetességgel keresi minden irányban a békés megegyezést és a területi kérdések békés megoldását.

A harmadik kontinentális nagyhatalom vezére impozáns méretű és államférfiúi elgondolással telített külpolitikai beszédben rajzolta meg az olasz királyság aktív nagyhatalmi politikájának körvonalait és irányát. Az exozé, melyet Mussolini (június 6-án) a szenátusban tartott, felölelte az Olaszországot érdeklő érintkezési pontok mindegyikét és megmutatta, hogy azt a természetes expanziós törekvést békés eszközökkel és a rendelkezésre álló erővel óhajtja elérni. A Duce politikája beilleszkedik ezek szerint az európai, sőt a világbéke fenntartására irányuló törekvésekbe, s bár kormányelnöki székéből állapítja meg azt, hogy a békeszerződések nem megmásíthatatlanok, saját céljait, az európai egyensúly s az igazság szolgálatát csak a politikai nehézkedés törvényei szerint keresi és véli megtalálni.

Nem véletlen tehát, ha ezekben a diszpozíciókban a Kellogg-féle háború-elítelő szerződés terve, amely különben naivnak és gyakorlatiatlannak tetszenék, általános rokonszenvel találkozik az európai nagyhatalmak, Japán s a Brit Dominionok közvéleménye s kormányai részéről. Kellogg államtitkár június 23-án, ezúttal már tizennégy hatalomhoz — öt nagyhatalomhoz, négy Brit Dominionhoz, az ír Szabad Államhoz és Indiához, továbbá Belgiumhoz, Csehszlovákiához és Lengyelországhoz, mint a locamói szerződések szignatáriusaihoz — intézett jegyzékben körvonalazta álláspontját a hatalmak által szinte egyöntetűleg felvetett fenntartások kérdésében. A jegy-

zékhez mellékelt szerződés bevezetése már magában foglalja az aláírók részére azt a biztosítást, hogy a szerződés megszegőjével szemben szabad kezet nyernek, a jegyzék egyes pontjai pedig lehetőséget nyújtanak arra, hogy a további tárgyalások folyamán megtalálják a módját a többi fenntartásoknak — önvédelmi jognak, előbbeni szerződéses kötelezettségeknek, mint például a népszövetségi Egyességokmány, a locamói szerződések, sőt az úgynevezett semlegességi szerződéseknek is — formális lerögzítésére. Angliában és Németországban rendkívül komolyan foglalkoznak e szerződés jelentőségével, melyet különösen abban látnak, hogy az Egyesült-Államok ismét hajlandók a világpolitika problémáival foglalkozni s azok megoldásában esetleg tetteleg is részt venni, másrészt pedig abban, hogy a népek békevágyának ismét nagy erkölcsi tekintélyű enunciádóját kapják ebben a politikai instrumentumban, mely hozzájárulás céljából nyitva fog állani a világ összes államai számára.

Ebben a nagy békeszimfóniában az egyetlen zavaró, vagy legalább is erősen bizonytalan momentum a Kínai köztársaság helyzete és politikája. A nacionalisták teljes győzelmet arattak; Pekinget elfoglalták, a Mandzsúriába visszavonuló Csang-Co-Lin tábornagy pedig valószínűleg bolsevista kéz által ellene intézett merénylet áldozatává lett. A nagy belső ellenfél tehát eltűnt; a nankingi kormány hozzá is fogott az új birodalom megszervezéséhez: egyik első tette volt Peking átkeresztelése Peipinggé, az „észak meghódított városává“, ezzel szemben Nanking lett az új főváros, míg Shanghai pénzügyi centrum marad. A hatalmak nem járultak még hozzá a főváros áttételéhez s a követségek egyelőre Pekingben maradnak, a nankingi kormány ellenben ezzel nem törődve folytatja önérzetes nemzeti politikáját, amelynek célja a hatalmak privilegizált helyzetének megszüntetése, a szerződések revideálása és Kína politikai és pénzügyi hitelének helyreállítása. Kérdés, vajjon az a mód, amellyel az új kínai kormány a nagyhatalmakkal szembefordul, alkalmas-e arra, hogy azt a pénzügyi hitelt helyreállítsa, amely nélkül még egy valóban erős koncentrált kormány sem tud boldogulni. Pedig még nagy kérdés az is, vajjon tényleg szilárd és egységes kormányzat van-e Nankingban vagy pedig a három rivalizáló generális egymásközötti harca váltja-e fel Dél és Észak eddigi küzdelmét. Arról sem döntöttek még sem a generálisok, sem Nanking, hogy folytatják-e a hadjáratot a nagy falon túl, Mukden felé, hol Csang marsall fia vette át az uralmat. Míg Santungra vonatkozólag a japán kormánynak az az álláspontja, hogy csapatait visszavonja onnan, amint biztosítva látja alattvalói életét és vagyonát, addig Mandzsúria birtokáért kész háborút folytatni. Nagyon kétséges, vajjon a nankingiak meg merik-e kockáztatni ezt az eshetőséget. A nemzetközi jog és a nemzetközi politika szempontjából érdekes probléma a nankingi kormány elismerésének kérdése s ezzel kapcsolatosan az a kérdés is, vajjon most aztán melyik kínai kormány tagja a Népszövetségnek, tekintve, hogy csak egy van, de az nem elismert kormány?

A nagy világproblémák alakulása mellett, melyek az 1899-i és 1907-i hágai békekonferenciákat megelőző hangulathoz hasonlóan a nemzetközi béke intézményes megszilárdításának jegyében állanak, másodrendű és lokális jelentőséggel bírnak a kis középeurópai államok belső és külső zavarai. A netunói szerződések ratifikálásának kérdése, amellyel az olasz-jugoszláv viszony méregfogát óhajtotta volna a szerb kormány kivenni, ismét elodázódott a horvátok és szerbek belső küzdelmei következtében, amelyek a Szkupstinában legutóbb véres eseményekhez is vezettek. A két horvát képviselő meggyilkolása s Radics István megsebesítése a parlament nyílt ülésén, ha nem is forradalmasította a horvát népet, mégis rámutatott arra, milyen mély árok választja el a magasabb civilizádójú katolikus horvátokat a kissé még barbár

sorban lévő görög keleti szerbektől. Mind nagyobb erővel beszélnek a vidovdani alkotmány reformjáról, amely a túlerősen kiépített belgrádi szerb centralizálás helyett nagyobb mértékű föderális autonómiát lenne hivatva a jugoszláv állam alkotórészeinek adományozni. Ma úgy áll a dolog, hogy csak a király nagy tekintélye és közvetlen beavatkozása akadályozta meg az események kellemetlenebb fejlődését; a horvát képviselők kivonulásával kockáztatva van azonban a nettunói szerződések idejében való ratifikálása. Létrejön-e az olasz-jugoszláv barátsági szerződés meghosszabbításának dátumáig (július 26) az új kormány, neutrális politikus vagy pláne generális vezérlete alatt, megkísérlik-e a kisebb tekintélyű ratifikálást a horvátok távollétében — ezt ma bajos lenne eldönteni s még nehezebb a következményeket előrelátni.

Mindenesetre nagy önuralomra vall a Bukarestben konferenciára összeült kisantant államférfiak részéről, hogy az államaik belső rendjét nem egészen megnyugtató formában prezentáló sorozatos zavargások dacára, publicisztikailag erősen kidomborított, hangzatos nyilatkozatban foglaltak állást a békeszerződések intakt fenntartása mellett és különösen Trianon revíziója ellen. Nem vártunk tőlük mást, még csak azt a bölcseséget sem, hogy kétszer ad, ki gyorsan ad. Hogy a politikai bölcsesség nekik mit diktál, azt ők maguk fogják valószínűleg legjobban tudni, ezt rájuk bízhatjuk, mi csak azt óhajtjuk konstatálni, hogy a világ közvéleményében ma még általában inkább azon az állásponton vannak, hogy a trianoni békeszerződést ma nem lehet revideálni s hogy ártalmas dolog ezt a kérdést a mai politikai helyzetben feszegetni, ellenben azt, hogy tíz, esetleg tizenöt esztendő múlva ez a kérdés kénytelen-kelletlen aktuálissá fog válni, alig tagadja ma már józan ítéletű európai politikus, még olyan sem, kinek érzelmei ellenségesek a mi irányunkban.

OTTLIK GYÖRGY,